

Izvorni znanstveni rad
UDK: 7.025.4(497.584)“1667/1676“
341.71(091)
DOI: <https://doi.org/10.21857/y7v64t5n3y>
Primljeno: 1.4.2017.

DOBA OBNOVE: KRAĐE VEZANE UZ POSILIJE POTRESNU OBNOVU DUBROVNIKA NAKON VELIKE TREŠNJE 1667.

PETRICA BALIJA

SAŽETAK: Uz pretpostavku da krađa građevinskog materijala znači i njegovu ugradnju, kazneni postupci od 21. lipnja 1667. do kraja 1676. godine omogućuju istraživanje tijeka obnove na prostorima Dubrovačke Republike pogođenima potresom, te pružaju niz podataka o konkretnim građevinama, njihovu smještaju, vlasnicima i majstorima koji su bili uključeni u radove. S obzirom na prioritet obnove Grada, analizira se utjecaj interventnih odluka Vlade na radove u Gradu, na odgođenu obnovu ladanjskih objekata, te na promjene u društvenom poimanju krađe u tom razdoblju. Analizom vrste ukradenog građevinskog materijala utvrđuju se minimalna oštećenja pojedinih građevina, a njihovim smještajem na karti pridonosi saznanjima o distribuciji štete od potresa na cijelom prostoru Republike.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, 17. stoljeće, krađe, potres 1667, štete, obnova, ljetnikovci, građevinski materijal

Keywords: Dubrovnik Republic, 17th century, thefts, 1667 earthquake, damage, reconstruction, villas, construction material

Uvod

Dramatični događaji, kao što su potresi, požari, epidemije i ratovi pred društva postavljaju specifične izazove. Dubrovačka Republika suočila se s katastrofalnim potresom 1667. godine, u trenutku njene već podmakle gospodarske i vanjskopolitičke krize, što je dodatno otežalo oporavak i obnovu. Potres je,

Petrica Balija, doktorant doktorskog studija “Povijest stanovništva” na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Riječka 12a, 20000 Dubrovnik. E-mail: petrica.balija@trames-consultants.hr

osim građevina, urušio čitav državni aparat, poginuo je najplodniji dio plemstva i gotovo pola gradskog stanovništva.¹ Izvještaji očevidaca pružaju informacije o stravičnoj atmosferi u srušenome Gradu, o poginulima i srušenim kućama, o pljačkama i razbojstvima, o teškoj vanjskopolitičkoj situaciji i nesigurnosti.² Dugoročne posljedice tog sloma, jednako ozbiljne, produžuju se u desetljeća što su uslijedila.

Promjene u odnosu pučana prema vlasteli i vlasti, promjene moralnog stava u odnosu prema krađi, demografske, gospodarske i mnoge druge promjene koje je nosila obnova moguće je naslutiti, ali teško u potpunosti rekonstruirati. Neki od tih fenomena "uhvaćeni" su u serijama Državnog arhiva u Dubrovniku, istraživanjem krađa koje su se dogodile u desetogodišnjem razdoblju nakon Velike trešnje. Između svih prijava u razdoblju od ponovne uspostave sudske vlasti 21. lipnja 1667. do kraja 1676. izdvojeno je 350 slučajeva koji se mogu vezati uz posljedice potresa. Njih 30% vezano je uz poslijepotresno bezakonje, u vrijeme bezvlasti, problema s ponovnom uspostavom autoriteta vlasti i pada moralnih normi. Ti se slučajevi uglavnom odnose na pljačke dragocjenosti, novca, kućnih potrepština i drugih vrijednih stvari iz ruševina, koje su se dogodile odmah po potresu, što je obrađeno i objavljeno u prvom radu proisteklom iz ovog istraživanja.³

Ovaj rad analizirat će ostale slučajeve, njih 70%, koji se odnose na krađe vezane uz proces obnove, koji se različitom dinamikom odvijao kroz čitavo istraživano razdoblje i dalje. Iako je broj prijavljenih slučajeva ove vrste znatno veći, vrijednost ukradene robe mnogostruko je manja. Rad se temelji na kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi prijava za krađe građevinskog materijala s ruševina, neugrađenog

¹ U knjizi *Vlastela grada Dubrovnika* Nenad Vekarić je napravio procjenu broja poginulih građana prema sačuvanoj listi poginulog plemstva (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, I. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 270-273).

² O potresu iz 1667. postoji opsežna literatura. Navedeni su samo neki radovi. U mnogima se kroz svjedočanstva očevidaca upoznaje dramatično stanje u srušenom gradu: Antonije Vučetić, »Sitnice iz dubrovačke prošlosti.« *Srđ* 3/12 (1904): 550-560; Luj Vojnović, »Prva smrt Dubrovnika (6 aprila 1667).« *Letopis Matice srpske* 87/288 (1912): 52-69; Radovan Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak posle velikog zemljotresa 1667. g.* [Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, 3. odeljenje, knjiga 19]. Beograd: SAN, 1960; Nella Lonza, »Ma niti je suda ni pravde. Kriminalitet i pravni poredak Dubrovačke Republike nakon 'Velike trešnje'.« *Dubrovnik* 4/2 (1993): 257-261; Emanuela Garofalo, »Terremoto e ricostruzione a Ragusa (Dubrovnik) nel 1520.« *Città e storia* 4/2 (2009): 497-515; Paola Albin, *The Great 1667 Dalmatia Earthquake. An In-Depth Case Study. Electronic Supplementary Material*. Cham: Springer International Publishing, 2015.

³ Petrica Balija, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo: Krađe iz ruševina nakon dubrovačkog potresa iz 1667. godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 53/1 (2015): 149-193.

materijala, sječe stabala i procesa vezanih uz *klačine*,⁴ iz čega će se nastojati izvući zaključci o razmjeru i distribuciji štete u Republici i dinamici obnove. Slučajevi zabilježeni u spisima Kaznenog suda otkrivaju nam interese kradljivaca prema vrsti ukradenog materijala, ugrožene građevine, te imena stranaca i domaćih majstora koji su se uključili u građevinske radove na obnovi. Sudskih postupaka vezanih za krađe građevinskog materijala znatno je više u okolici, nego unutar samih gradskih zidina i kontinuirano se pojavljuju u čitavom razdoblju. Kroz njih će se rekonstruirati imena vlasnika ljetnikovaca i njihove okvirne pozicije, utvrditi stanje građevina u vezi kojih je pokrenut postupak i na taj način nadopuniti saznanja o štetama u dubrovačkoj okolici, o čemu ima vrlo malo podataka u suvremenim izvorima. U gradskoj jezgri je situacija specifična i znatno je manje prijavljenih krađa. Stoga nam one više otkrivaju promjene u stavu vlasti i društva prema krađi, nego što pridonose analizama dugotrajnih trendova. Iz navedenih razloga u radu je prvo obrađena okolica kao sustav, a zatim grad, kroz koji se analiziraju odstupanja od onoga što je zamijećeno na izvangradskome području.

Doba obnove nakon Velike trešnje promijenilo je sliku Dubrovnika u arhitektonsko-urbanističkom i sociološko-antropološkom smislu. Izmijenilo je društvenu strukturu i pokolebalo moralne obzire njegovih stanovnika. Gradsku svakodnevicu pretvorilo je u borbu za opstanak, u kojoj su stanovnici očajnički pokušavali osposobiti za stanovanje svoje domove ili pronaći zamjenske, a vlasteosku ladanjsku dokolicu u spašavanje imovine i građevinskih ostataka sa srušenih ljetnikovaca.

Doba obnove

Unatoč nizu potresa koji su i prije i poslije 1667. godine tresli dubrovačko tlo, tek je Velika trešnja pokazala da se u nekoliko minuta može uništiti ono što je ljudska ruka stvarala stoljećima.⁵ Veliki dio Grada je srušen, oštećenja su doživjele gotovo sve građevine u Gradu, a požar koji je buknuo iz ruševina i trajao dvadesetak dana dokrajčio je čitave gradske seksterije.⁶ Mnoge građevine načete ranijim potresima, osobito onima iz 1520. i 1639. godine, nisu izdržale ovaj

⁴ *Klačina* - vapnara, građevina u kojoj se pekao vapnenac i proizvodilo vapno.

⁵ Očevici tvrde da je potres trajao "koliko je potrebno da se izmoli jedna Zdravomarija" (fra Vido Andrijašević u pismu Diodonu Bosdari u Anconu, kako navodi R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 47).

⁶ Radovan Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*. Beograd: Prosveta, 1983: 223.

izazov.⁷ Katedrala je srušena, kao i biskupska palača. Niti jedan ženski samostan nije ostao u funkciji. Knežev dvor, Palača Velikog vijeća i Sponza doživjeli su ozbiljna oštećenja. Uz Placu sve su građevine srušene, a ruševine su zatrpale glavnu gradsku ulicu. Komunikacija po njoj uspostavljena je tek dva mjeseca nakon potresa.⁸ Posljedice tog tragičnog događaja na graditeljskoj baštini vidljive su još i danas.⁹ O posljedicama izvan gradske jezgre imamo manje podataka, ali se u izvještajima očevidaca spominju štete u Konavlima, u Cavtatu, Župi dubrovačkoj, Ombli i Gružu, na Pilama i Pločama, na Koločepu, Lopudu i Šipanu, u Zatonu, Orašcu, Trstenom i Brsečinama, na Osojniku i u Stonu.¹⁰

Rekonstrukciji uništenog grada prethodila je skrb o sigurnosti stanovništva, osiguranje privremenog smještaja i prehrane, zdravstveno-sanitarnih uvjeta, te zbrinjavanje mrtvih i raščišćavanje ruševina.¹¹ Uz brigu o popravku manje oštećenih građevina,¹² to su prioritete kojima se bavi dubrovačka vlada sve do kraja 1667. godine. Njezin je imperativ zadržati stanovnike nadomak grada, jer su oni bili zalog obrane i obnove ugroženog prostora. Prva polovica 1668. godine protekla je u pripremama za velike graditeljske zahvate. Te je godine Grad posjetio mletački poslanik u Carigradu. Osupnut užasnim prizorom, zapisao je da mu “suze na oči tjera prizor ovoga Grada sa samo tri ili četiri čitave zgrade, dok su sve ostale kuće, ali i crkve porušene.” Naveo je da u gradu žive malobrojni, većina njih u skromnim daščarama.¹³ Njegovo izvješće ne ostavlja mjesta optimizmu kakav bi se očekivao u fazi obnove. Iz zapisa se ne nazire novo podizanje Grada, samo tragovi njegove minule ljepote i sklada.

Gradnju općinskih kuća na *Placi* (Stradunu) možemo smatrati početkom sustavne obnove Grada. Iako prve prijedloge nacрта izrađuje inženjer Giulio

⁷ Prema Lukši Beritiću, rušenje ovih razmjera bilo je potpomognuto oštećenjima od ranijih potresa i slabim svojstvima vezivnog sredstva miješanog s bočatom i slanom vodom kojim se gradilo prije izgradnje vodovoda (Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Zagreb: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1958: 28).

⁸ J(elenko) Mihajlović, *Seizmički karakter i trusne katastrofe našeg južnog primorja od Stona do Ulcinja*. [Posebna izdanja, knjiga 140]. Beograd: SAN, 1947: 22-33.

⁹ Neke građevine i čitavi gradski predjeli ostali su do danas neobnovljeni, primjerice, arheološki lokalitet na Pustijerni, kompleks nekadašnjeg samostana Sv. Andrije, ruševine crkve Sv. Stjepana, samostana Sv. Šimuna i drugi.

¹⁰ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 49, 54-55, 86; J. Mihajlović, *Seizmički karakter i trusne katastrofe našeg južnog primorja*: 33-34.

¹¹ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 39-40, 55-57, 119-121.

¹² U rujnu 1667. odlučeno je da se popravi jedna kuća na Placi koja nije potpuno srušena, a u studenome da se popravi crkva Sv. Vlaha (L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 31).

¹³ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 258.

Cerutti već krajem ljeta 1667. godine,¹⁴ tek su u prvoj polovici 1668. godine providnici osmislili koncept obnove i financiranja koji je Senat djelomično usvojio. Donesene odredbe nisu isključivo vezane za općinske kuće, nego se bave nabavom građevinskog materijala za javnu i privatnu gradnju, reguliraju cijenu nadnica i donose niz povlastica privatnim graditeljima kako bi se potaknula i ubrzala obnova Grada.¹⁵

Osim radova na izgradnji prve općinske kuće, sredinom 1668. godine započinje i obnova samostana Sv. Klare, Dvora i Vijećnice. Međutim, građevinski radovi su u punom zamahu od 1669. godine nadalje, kada se, uz niz gradskih projekata, traže i dozvole za gradnju privatnih kuća.¹⁶

Prijave za krađe Kaznenom sudu u Dubrovniku u razdoblju poslije potresa otkrivaju kako je proces obnove tekao kroz svakodnevicu stanovnika Dubrovnika. Godina potresa obilježena je slučajevima s dominantnom temom pljačke stvari i dragocjenosti iz srušenih gradskih kuća koja se dogodila neposredno nakon trešnje. Vrlo je malo onih koje bi upućivale na građevinske radove i popravak oštećenih kuća. Tek početkom 1668. godine situacija se pomalo mijenja, pa se sve više prijavljuju krađe građevinskog materijala na svim prostorima Republike pogođenima potresom, a do kraja godine takvi su slučajevi dominantni. Građevinski materijal krao se kontinuirano kroz čitavo proučavano razdoblje, ali je broj prijavljenih krađa najveći u razdoblju od 1669. do 1674. godine. Budući da krađe materijala pretpostavljaju i njegovu ugradnju, možemo zaključiti da je to razdoblje intenzivne obnove.

Krađe građevinskog materijala izvan Grada

Obnova gradskih kuća nakon potresa bila je prioritet i vlasnicima i dubrovačkoj vlasti. Država je sav građevinski materijal i meštire usmjeravala u

¹⁴ Dana 30. srpnja 1667. papa je odredio vojnog inženjera Giulija Ceruttija da pođe u Dubrovnik. Iako je bilo planirano da ostane četiri mjeseca, on se nakon mjesec dana vratio u Rim. Vlada je 5. rujna prihvatila njegov prijedlog za izgradnju općinske kuće na Placi, ali je kasnije promijenila odluku. Vidi: Stjepan Krasić, *Stjepan Gradić (1613-1683). Život i djelo*. Zagreb: JAZU, 1987: 119-122; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 29, 31-32.

¹⁵ Vlada je naredila gradnju novih *klačina* i odredila službenu cijenu nadnica za drvodjelce i zidare, te zabranila gradnju izvan gradske jezgre pod prijetnjom novčane kazne i prisilnog javnog rada. Seljaci s prostora cijele Republike morali su do Grada donositi vapno i pijesak bez naknade ili sudjelovati u javnim radovima. Država je obnoviteljima osigurala i nabavu kupa iz Kupara (L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 30-33).

¹⁶ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 31.

obnovu grada, te organizirala privremeni smještaj za gradske stanovnike. Za to vrijeme okolica je stavljena u drugi plan, a njeni stanovnici prepušteni vlastitoj snalažljivosti. Kuće u predjelima pogođenima potresom redom su “polegle”¹⁷ i valjalo ih je hitno popraviti kako bi se u njima moglo preživjeti zimu. Bez mogućnosti da nabave novi građevinski materijal, stanovnicima dubrovačkih sela nije preostalo ništa drugo nego reciklirati građu s okolnih srušenih građevina. Krađa građevinskog materijala je logistički složen, dugotrajan i bučan posao, a njegov transport vrlo zahtjevan. Stoga se većinom kralo s nastanjenih kuća, a krivci su najčešće bili iz najbližeg susjedstva.¹⁸ U tim su uvjetima zapostavljeni ljetnikovci. Udaljeni od gradske jezgre i stalnog boravišta vlasnika i kontrole državnih vlasti, bili su laka meta kradljivaca. Oštećeni i srušeni, čekali su povoljnije vrijeme za obnovu, ali njihovi ogradni zidovi, načeti potresom, nisu više bili garancija sigurnosti. Kvalitetan građevinski materijal privlačio je kradljivce, koji su ga uzimali i ugrađivali u svoje kućerke u blizini. Kako bi ih preduhitrili, vlasnici srušenih ljetnikovaca su od iskoristivog materijala (kamena, crijepa, drvenih greda i dasaka) zatečenog na razvalinama tih zdanja gradili *stranjeve*.¹⁹ Na taj su način pokušavali zaustaviti devastaciju i razgradnju svojih ladanjskih objekata, osiguravajući pritom i prostor u kojem su se stvari mogle privremeno pohraniti, ali i u njemu boraviti u vrijeme obavljanja poljoprivrednih djelatnosti na svojim posjedima. Međutim, sudeći po prijavama pred Kaznenim sudom, materijal se s ljetnikovaca krao kontinuirano kroz cijelo promatrano razdoblje, a česte su bile i opetovane krađe na istim građevinama. Ulaskom i krađom iz gospodске kuće rušene su stoljetne ograde bazirane na odnosu gospodar - kmet, a jednom kad je taj odnos, zasnovan na strahopoštovanju, bio poljuljan, najčešće su slijedile daljnje devastacije. One su se odvijale u nekoliko faza: od otuđivanja različitih materijala koji su se mogli naći među razvalinama i potom sekundarno ugraditi do postupne razgradnje zidova iz kojih su kradljivci vadili ugrađene elemente dlijetom i čekićem.

¹⁷ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 49, 54-55, 62, 86.

¹⁸ Krađe iz seoskih kuća su vrlo rijetko prijavljivane sudu. U manjoj mjeri tome je uzrok udaljenost suda. Međutim, vjerojatno je bio i manji broj izvršenih krađa, jer su kuće stalno bile nastanjene.

¹⁹ Frano Bobali pisao je Marku Basseglju u Mletke da *nitko na dvoru ne gradi, nego od kuće čini stranjo*, a on ništa ne može, pa mu krađu kupe, grede i tavele, kao što su mu već pokrali drugu robu (R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 97). *Stranj* je pomoćna zgrada u blizini ljetnikovca ili kuće koja je služila kao spremište alata, ulja i vina, a ponekad i kao prostor u kojem se vino prodavalo i konzumiralo.

U pismima rođaku Marku Bassegliju u Mletke, Frano Jakovljević Bobali po-
tužio se više puta da je nemoćan spriječiti kontinuirane krađe na svojim ladanj-
skim imanjima. Svjestan da je razrušena građa lagan plijen za kradljivce, tužio
se da treba popraviti kuće u Gružu, u Župi dubrovačkoj i na Šipanu.²⁰ Iz pisma
je također razvidno da u Gradu nema majstora, a kad ih se i nađe, nema ih se
čime platiti.²¹ Bobali je zbog krađe materijala sa svojih ljetnikovaca poveo i
pravnu bitku pred Kaznenim sudom.

Početak 1668. godine tužio je *kaznačinu*²² Čelopeci jer mu je ukradeno
oko 250 kupa, od kojih je približno 100 bilo polomljeno. Potres mu je na kući
srušio obje lastavice.²³ Tužio ih je ponovno u listopadu iste godine zbog krađe
*infera*²⁴ s velikog prozora.²⁵ Dana 1. srpnja 1669. godine podigao je pak tužbu
protiv Ilije Markova Miloša i ostalih iz Zatonu, jer su mu pokrali kupe iz vrta
kuće u blizini crkve Sv. Stjepana.²⁶ Kaznačinu Bulet u Zatonu Frano Bobali je
tužio 24. listopada 1670. za krađu dva nova kotla iz srušene kuće,²⁷ a za krađu
dijelova pergole s iste kuće tužio je nepoznatog krivca 6. srpnja 1674. godine.²⁸

S kuće na Montovjerni pokradene su mu kupe, a o kućama na Šipanu, u
Kobašu i Rijeci dubrovačkoj, o kojima saznajemo iz Bobalijevih pisama²⁹ da
su također okradene, ne nalazimo traga u kaznenim spisima.³⁰

²⁰ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 89.

²¹ Nedostatak majstora za gradnju vlada je pokušala riješiti uvođenjem kazni za sve zidare, dubrovačke podanike, koji ne drže i ne odgajaju barem po jednog šegerta, a pod prijetnjom besplatnog rada na općinskim gradnjama. Zabranila im je i rad izvan gradske jezgre. Odredbe su done-
sene 1668. godine (L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 31).

²² *Kaznačina* - seoska zajednica. Mogla je obuhvaćati jedno selo, više njih ili samo dio sela u Dubrovačkoj Republici. O tome više Ana Prohaska, Ida Gamulin i Irena Ipšić, »Odgovornost bli-
žike - institut kolektivne odgovornosti pred dubrovačkim Kaznenim sudom u 18. stoljeću.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016): 195-226.

²³ *Lamenta del Criminale* (dalje: *Lam. Crim.*), serija 50.3, sv. 7, f. 84, Državni arhiv u Dubrov-
niku (dalje: DAD), također R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 263.

²⁴ *Inferi* - metalne šipke u prozorskom okviru radi zaštite od provalnika. Nalazimo ih na prizemnim
otvorima gradskih i ladanjskih građevina.

²⁵ *Lamenta de Intus et de Foris* (dalje: *Lam. Int. For.*), serija 53, sv. 67, f. 38v, DAD.

²⁶ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 246.

²⁷ *Lam. Int. For.* sv. 68, f. 127v.

²⁸ *Lam. Crim.* sv. 9, f. 70.

²⁹ Pisma Frana Bobali Marku Bassegliju objavio je R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opsta-
nak*: 85, 97, 111-112.

³⁰ Moguće je da je Frano Bobali, umoran od obiteljskih i materijalnih gubitaka, razočaran u
društvenu situaciju i vlastitu sudbinu, imao snage podići tužbe samo za dio izgubljenog imetka.
Prijava krađe na kućama koje su bile na udaljenim posjedima kao što su Šipan i Kobaš bila je bes-
korisna, jer dubrovačka vlast dugo nije uspostavila red na tim prostorima.

Iz kuće u Gradu odmah po potresu su pokradene dragocjenosti i kućne potrepštine,³¹ a 1674. godine skinuti su i odneseni kameni zubovi.³²

Kontinuirane devastacije Bobalijevih nekretnina pokazuju njegovu nemoć da ih obrani, ali i slabost državnih institucija.³³ Kuće su mu, prepuštene grabeži, postajale ruševine s kojih se odnosio građevinski materijal za sekundarnu ugradnju, a njemu je preostalo jedino da podiže tužbe pred Kaznenim sudom. Iako se Frano Jakovljević Bobali daleko najčešće pojavljuje na sudu kao tužitelj, i drugi plemići dijelili su sličnu sudbinu.

Luko Junijev Sorgo podizao je više puta tužbu zbog krađe raznih vrijednosti iz srušene kuće u gradu.³⁴ Kuća u Knežici, s koje su mu ukradene *tavele* i željezo od *infera*,³⁵ morala je također biti srušena. No, ona u Komolcu vjerojatno je bila u dobrom građevinskom stanju, jer se u prijavi ne spominje njeno rušenje ni krađa građevinskog materijala. Lopovi su provalili preko vrtnih vrata i odnijeli vrijedne predmete od srebra, kuhinjske potrepštine i razni alat.³⁶

Iz Sorgova grušskog ljetnikovca odneseno je više vrsta mreža, tenda za barku i jedra, te druga vrijedna oprema kao što su svijećnjaci, kotlovi, tepisi, prekrivači i puške.³⁷

Arhiđakon Bernard Giorgi je krajem rujna 1667. godine, u doba sezonskih poljoprivrednih radova, kao i mnogi drugi dubrovački plemići obišao svoja ladanjska imanja. Utvrdio je razmjere štete od potresa i krađa koje su uslijedile, a vrativši se u Grad prijavio ih je Kaznenom sudu. Dana 22. rujna podigao je tužbu zbog krađe brava i stvari iz srušene kuće u kaznačini Sv. Đurđa u Gružu i krađe stvari iz ljetnikovca u Mokošici. Iz njega mu je ukradena mjedena svjetiljka *alla venetiana*, *pjati* i ostale kućne potrepštine. Ponovo je 26. veljače 1672. tužio kaznačinu Mokošica, jer mu je iz kuće na obali pokradena razna roba.³⁸

³¹ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 69v, 70, 85.

³² *Lam. Int. For.* sv. 72, f. 223.

³³ Bobali i sam u pismima tvrdi da je nemoćan pred tom pošasti (R. Samardžić, *Borba Dubrovnik za opstanak*: 97).

³⁴ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 41, 63; *Lam. Crim.* sv. 9, f. 44, 285.

³⁵ *Lam. Int. For.* sv. 72, f. 63v.

³⁶ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 10.

³⁷ Luka Junijev Sorgo je za krađu iz srušene kuće u Gružu 7. prosinca 1667. optužio Nikolu Denotu iz Gruža (*Lam. Crim.* sv. 7, f. 47). Dana 5. siječnja 1668. Mara, supruga Nikole Denote, pokrenula je u suprugovo ime novi postupak, u kojemu je uspjela dokazati da je njen suprug ukrao samo dio stvari, ukazavši na ostale sudionike u toj krađi (*Lam. Crim.* sv. 7, f. 55).

³⁸ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 54. Vjerojatno se radi o ljetnikovcu Giorgi uz brodogradilište u Mokošici.

Vladislav Martolićin Cerva podigao je 1. listopada 1668. tužbu protiv nepoznatog počinitelja koji mu je pokrao vrijedne stvari iz srušenih kuća u Gradu i u Lapadu.³⁹ Gotovo godinu dana kasnije, za isto je nedjelo Vladislavov brat Miho optužio Jakova Ivanova s Mrčeva i ostale sudionike kriminalnog čina, koji su prepoznati kada su ukradene stvari pokušali prodati. Neki su svjedoci tvrdili da nisu htjeli kupiti te stvari, jer su znali da su ukradene.⁴⁰ Navedene krađe dogodile su se neposredno nakon potresa, ali slijedila je daljnja devastacija srušene kuće u Lapadu kao neizbježna sudbina neobnovljenih objekata. Krađa *infera* s prozora i obrađenog kamena, zbog koje je Miho Martolićin Cerva podigao tužbu 14. siječnja 1672, dokaz je da je kuća i dalje bila neobnovljena i neuseljena.⁴¹ Štete koje su uslijedile u duljem razdoblju nakon potresa u mnogim su slučajevima značajnije od njegovih direktnih posljedica.⁴² Naime, veća ili manja oštećenja kuće mogu se hitno sanirati iz zatečenog materijala, u izvornom obliku ili s određenim prilagodbama. Ako se obnovi građevine ne pristupi odmah, nego bude prepuštena kradljivcima i propadanju, njena je obnova sve manje izvjesna. Izrada kamenih elemenata, nabava kupa, drvene građe i prozora najskuplji je dio investicije, pa će se vlasnik pokradene kuće teže odlučiti pristupiti radovima.

Serijske krađe ljetnikovaca događale su se u svim potresom pogođenim mjestima Republike. Orsat Petrov Zamagna imao je kuću u kaznačini Zračić u Mlinima u Župi dubrovačkoj, u koju mu je provaljeno poslije potresa i iz nje ukradena razna roba.⁴³ U siječnju 1668. godine prijavio je krađu 150 kupa s te kuće. Optužio je Tonka Radina iz Župe dubrovačke, koji je preselio u Cavtat i tamo pod posteljom sakrio ukradene kupe.⁴⁴

Marin Cvjetkov Staj tužio je 6. ožujka 1672. godine kaznačinu Sv. Đurđa u Gružu, jer su mu s kuće ukradeni dijelovi prozora od obrađenog kamena, komad kamenog *konala* s krova i *inferi* s prozora.⁴⁵ To je bio samo početak, a

³⁹ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 18; R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 265. Slučaj se vjerojatno odnosi na ladanjski kompleks Benessa smješten između crkve Sv. Mihajla i Gorice Sv. Vlahu, koji je u vrijeme potresa bio u posjedu obitelji Cerva.

⁴⁰ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 8v.

⁴¹ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 1v.

⁴² Ljetnikovci su kroz povijest dijelili sve nedaće i katastrofe koje su zadesile Grad, a osobito su značajne posljedice mnogih potresa, nadasve iz 1667. i 1979. godine, zatim ruskog i crnogorskog divljačkog pljačkanja i paljenja dubrovačkog teritorija 1806, te sličnog scenarija sa Srbima i Crnogorcima, koji se dogodio 1991/92. godine. Okolica je uvijek obnovljana sa zakašnjenjem u odnosu na gradsku jezgru, što je uzrokovalo daljnje devastacije i propadanje. Svjedoci smo da se krađe građevnih elemenata s neobnovljenih ladanjskih cjelina, zaštićenih spomenika kulture, događaju i danas.

⁴³ Optužba je podignuta 4. studenog 1667. godine (*Lam. Crim.* sv. 7, f. 10v).

⁴⁴ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 57v.

⁴⁵ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 69. v.

podignuta tužba nije zaplašila kradljivce. Staj je 28. rujna 1674. ponovo tužio istu kaznačinu, ovaj put zato što mu je sa zida kuće odneseno osamnaest kamenih *konala*, dva *infera* i jedan dio kamenog okvira od prozora.⁴⁶ U međuvremenu je podigao tužbu protiv Benedikta Stajja zbog krađe drva i kupe s kuće, te vrata i prozora od *stranja* u Gružu.⁴⁷ Nije jasno je li *stranj* vezan uz istu kuću, jer nije navedena njegova detaljnija lokacija.

Luka Bona i ostali tutori djevojčica Anice i Marije, kćeri pokojnog Stjepana Darse, tužili su 7. svibnja 1668. Vicka Palikuću jer je pokrao *velike dijelove* njihova *đardina* u Župi dubrovačkoj i odnio ih u Cavtat. Nije specificirano koji su elementi u pitanju. Tužitelji samo navode da je brave i ostale metalne dijelove prodao Džori Palmotiću u Cavtatu.⁴⁸ Krađe elemenata iz vrta u Platu nastavljene su i kasnije. Četiri godine nakon spomenutog slučaja prijavu je podigla Deša, udovica Stjepana Darse, optuživši kaznačinu Plat za nestale *kolone* i razne druge komade obrađenog kamena.⁴⁹

Bogato opremljeni vrtovi dubrovačkih ljetnikovaca u pravilu su pokradeni prije kuća. Vrtni elementi lako se demontiraju, vrtovi su vidljiviji i lakše dostupni, pa su zapušteni i napušteni privlačili pažnju kradljivaca prije nego same kuće. Odnosili su se drveni dijelovi pergola, *kilone*, obloge poda i drugi kamenerni elementi. Zanimljiva je prijava Nikole Markovog Restija od 28. srpnja 1669, iz koje saznajemo o atipičnim elementima i organizaciji utilitarnog vrta njegove kuće u Obodu. On je optužio seljane tog mjesta jer mu je pokradeno 14 velikih kamenih *konala* (kanala) iz vrta uz kuću u Obodu koji su natapali *četru-ne* (vrstu agruma) i vodili vodu do *klačine*.⁵⁰ Krađa elemenata sustava navodnjavanja vrta bio je samo početak devastacije ladanjskog sklopa. Kuća, očito potpuno srušena, nije obnovljena ni pet godina kasnije, pa su nepoznati počinitelji s nje uzeli obrađene kamene elemente: dva velika dijela prozora, dva praga i *perestatu* (kamenu ogradu balkona ili stubišta).⁵¹

Martol Facenda tužio je 20. travnja 1670. seljane Donjeg Čela zbog krađe pet *kolona*, *tavela* i drugih komada obrađenog kamena iz njegova vrta.⁵² I u ovom slučaju, nakon krađe iz vrta uslijedila je krađa elemenata s kuće, pa ih je ponovno tužio 20. lipnja 1674. zbog nestanka obrađenog kamena s vrata

⁴⁶ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 63v.

⁴⁷ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 224v.

⁴⁸ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 148.

⁴⁹ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 231.

⁵⁰ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 242-242v.

⁵¹ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 16 (6. srpnja 1674).

⁵² *Lam. Crim.* sv. 8, f. 190.

magazina.⁵³ Sa srušene kuće udaljene od vlasnikova nadzora pomalo su nestajali kameni elementi, što je značilo početak njezine razgradnje. Međutim, Martol Facenda nije prepustio svoju ladanjsku kuću propadanju. Dvije godine kasnije kuća je bila u procesu obnove, o čemu svjedoči prijava protiv nepoznatog krivca zbog krađe željeza koje je trebalo poslužiti u građevinskim radovima, a koje je Martolov sin poslao barkom na Koločepu.⁵⁴

Kolektivna odgovornost

U najvećem broju prijavljenih krađa optuženici su bili poznati oštećeniku; oni su bili iz njegova susjedstva ili njegova posluga, odnosno kmetovi s njegova imanja.⁵⁵ Budući da je građevinski materijal teško neprimjetno demontirati s ruševina i transportirati daleko, za krađe kojima se bavi ovaj rad gotovo su uvijek bili odgovorni ljudi iz najbliže okoline, a ukradeni materijal mogao se vidjeti ugrađen u obližnje kuće. Susjedstvo koje je u mirnodopskim vremenima na neki način bilo zalag sigurnosti, u razdoblju poslije potresa predstavljalo je najveću opasnost za imovinu Dubrovčana.

Za mnoge krađe na udaljenim ladanjskim imanjima, u kojima nije bio poznat konkretni krivac, vlasnici su optuživali kaznačinu u kojoj su se nalazila. Osim pretpostavke da se krivac vjerojatno nalazi unutar određene seoske zajednice, njezina odgovornost proizlazi i iz činjenice da su seoske sredine statične i zatvorene, da u njima nijedan neuobičajeni događaj ne može proći neprimijećeno, te da se članovi međusobno dobro poznaju. Ta je odgovornost institucionalizirana u dubrovačkom zakonodavstvu. Optuženim kaznačinama određivan je rok do kada su morali pronaći krivca ili nadoknaditi štetu. Na taj način je centralna vlast sprečavala zaštitu prijestupnika, osiguravala socijalnu kontrolu unutar seoskih zajednica i odanost vlasti u Dubrovniku.⁵⁶

⁵³ *Lam. Int. For.* sv. 72, f. 229v.

⁵⁴ Tužba je podignuta 20. studenog 1676 (*Lam. Crim.* sv. 11, f. 241v).

⁵⁵ Za krađe novca i dragocjenosti iz ruševina u Gradu u velikoj su većini odgovorni kućna posluga i radnici angažirani na iskopavanju ruševina, koji su netom poslije katastrofe dolazili u razrušeni Grad. Uglavnom su bili iz mjesta manje pogođenih potresom - Dubrovačkog primorja, Šipana, Mljeta i Cavtata (P. Balića, »Sve se razgrabi ko je bolje mogo.«: 149-193). Za razliku od toga, krivci za krađe građevinskog materijala u pravilu se mogu naći u neposrednom susjedstvu građevine, dakle, iz područja srušenih u potresu.

⁵⁶ O tome više Nella Lonza, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997: 128-132; A. Prohaska, I. Gamulin i I. Ipšić, »Odgovornost bližike«: 195-226.

Mnogobrojne su tužbe podignute protiv kaznačina u razdoblju poslije potresa, a dio njih rezultirao je osudama seoskih zajednica na naknadu počinjene štete, što je za njih bio veliki udarac. Stoga one nisu samo provodile kontrolu, sprečavajući krađe i prokazujući kradljivce, nego su i sami kaznaci podizali tužbe pred Sudom za počinjene krađe.

Već spomenuta tužba Frana Jakovljeva Bobalija za krađu kupa i *infera* s kuće u Čelopecima⁵⁷ rezultirala je osudom kaznačine 31. listopada 1671. da plati nanesenu štetu. Ubrzo je pod pritiskom pronađen krivac, pa je u veljači 1672. Cvjetko Tonkov, kaznac Čelopeka, u ime svih *kazalina* tužio Ivana Crljenkovića iz Čelopeka za krađu *infera* i 200 kupa s kuće Frana Bobalija.⁵⁸

Najveći broj tužbi kaznaci su podigli 1670. godine. Dio njih potaknut je ranijim osudama, kojima je kaznačina morala obeštetiti vlasnika, a za neke se prijave čini da su ih podizali samoinicijativno.

Šimun Gleđević tužio je 11. svibnja 1668. kaznačinu Petrača jer mu je iz *stranja* ukradeno vino i druge stvari.⁵⁹ Zajedno s Benediktom Stajjem, tužio je kaznačinu ponovno 20. ožujka 1669. godine jer im je netko razbio prozor na kući, ušao unutra i pokrao iz kuće razne stvari.⁶⁰ Kaznačina je pronašla počinitelje, pa je Vlahuša Paskojević, kaznac Petrače, s *kazalinima* početkom 1670. podigao optužnicu protiv Andrije Martinova i Miloja Papučića iz Petrače zbog krađe iz kuće Šimuna Gleđevića i Benedikta Stajja, za koju je optužena ta kaznačina.⁶¹

Cvjetko Marinov, kaznac Čelopeka, optužio je 17. ožujka 1670. godine Vicka Čavala za krađu iz srušene kućištine don Vicenca.⁶² Iako kaznačina nije bila pred sudom optužena za nedjelo, načelno je odgovarala za sigurnost imovine na svom prostoru, pa je mogla očekivati osudu i kaznu. Da bi to spriječili i preduhitрили, *kazalini* su pronašli i optužili pravoga krivca. Isto su sljedećeg dana postupili *kazalini* Čibače, predvođeni kaznacem Tonkom Trojanovim, podignuvši optužnicu protiv nepoznatog počinitelja, jer su ukradeni crijepovi bili sa *stranja* Guida Marinija iz Župe dubrovačke.⁶³

⁵⁷ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 84; *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 38v; R. Samardžić, *Borba Dubrovnik za opstanak*: 263.

⁵⁸ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 39v.

⁵⁹ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 161v.

⁶⁰ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 166.

⁶¹ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 94v.

⁶² *Lam. Crim.* sv. 8, f. 156v.

⁶³ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 172.

Frano Tonkov, kaznac Brgata, u ime ostalih seljana optužio je 5. srpnja 1670. Vicka Nikolinog iz Šumeta i ostale, jer su s kuće Jakova Natalija na Brgatu ukrali kupe i druge stvari, za što je kaznačina osuđena 30. prosinca 1669.⁶⁴

Marko Lukin Krtica iz Gruža optužio je 23. prosinca 1670. godine mještane Mokošice, jer mu je posječena šuma⁶⁵ koju je kupio od Marka Basseglia, a balvani su iz nje odneseni.⁶⁶ Kaznačina je osuđena na kaznu od 40 dukata, pa je stoga ubrzo pronašla krivca, i to izvan svojih granica. Tonko Ivanov i ostali iz Mokošice optužili su 14. veljače 1672. Ivana Markova iz Petrova Sela i ostale da su pokrali Marka Krticu.⁶⁷

Marin Ivanov, kaznac Rožata, optužio je u ime kaznačine 13. studenog 1676. godine Dešu, ženu Mata Lupija, zbog sječe stabla u šumi Frana Florija u Omblu blizu Mlinova.⁶⁸

Unatoč pritiscima vlasti na kaznačine i mehanizmima njihove unutrašnje kontrole, praksa krađe građevinskog materijala u selima Dubrovačke Republike nije obustavljena.

Krađe građevinskog materijala u gradu

Dok su prijave za krađu građevinskog materijala izvan grada konstanta, a promjene trendova mogu se pratiti samo kroz vrstu ukradene građe, unutar zidina je situacija s prijavama imala specifičnu dinamiku. Naime, uz intenzivnu diplomatsku aktivnost, prioritet Republike nakon katastrofe bio je obnova i povratak stanovnika u gradsku jezgru. S prvim sastancima preživjele vlastele formirana je nova izvršna vlast i doneseni propisi usmjereni na zadržavanje populacije, obnovu grada i osposobljavanje za obranu.⁶⁹ Da bi se potpomogla što brža obnova unutar gradskih zidina doneseni su propisi o zabrani gradnje izvan Grada, a 1668. godine obnovitelji kuća u Gradu poticani su propisima o oslobađanju od davanja i pružena im je mogućnost korištenja sveg zatečenog

⁶⁴ *Lam. Int. For.* sv. 68, f. 43.

⁶⁵ Drvena građa bila je nužna za obnovu kuća, kao i za gradnju *stranjeva* za privremeni boravak. Stoga su krađe stabala vrlo česte u razdoblju obnove.

⁶⁶ *Lam. Int. For.* sv. 68, f. 226v.

⁶⁷ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 33v.

⁶⁸ *Lam. Crim.* sv. 11, f. 231v.

⁶⁹ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 39-40.

materijala. Prve odredbe odnose se na planirane kuće na Placi, koje su bile prioritet države, međutim kasnijim odredbama potiču se svi graditelji unutar zidina. Osim oslobađanja od davanja državi, dozvoljava se čak i gradnja na tuđoj parceli.⁷⁰ Ovim potezom koji grubo zadire u pravo privatnog vlasništva vlast je obnovu postavila kao prioritet. Posljedica toga bila je da je i uzimanje građevinskog materijala s ruševina koje se ne obnavljaju bilo društveno i moralno prihvatljivo. Neke od tih ruševina do danas se nisu obnovile, pod njima su i dalje kosti mrtvih vlasnika. Oni koji su preživjeli, koristili su pripremljenu građu da bi obnovili svoj životni prostor. Time su spašavali svoj život i život Republike. Logična je stoga činjenica da u ovom razdoblju gotovo da nema prijava za krađu građevinskog materijala unutar gradske jezgre.⁷¹ Pojavljuju se tek od 1669. godine. Radovi na obnovi tada su u punom jeku, a prema prijavama možemo zaključiti da više ne vrijede interventne odluke vlade nakon potresa kojima je potisnuto pravo vlasništva pred imperativom obnove Grada.

Lucijan Matov Pozza optužio je 1. ožujka 1669. Mihajla Lučina iz Smokovljana i ostale krivce koji su mu iz kuće srušene u potresu ukrali kamene igle, od kojih su dvije s *inferima*.⁷²

⁷⁰ “Prvih 10 kuća koje privatnici sagrađe na Placi, prema lokaciji i modelu Senata oslobađa se svih dadžbina i livela koje bi po zakonu morali platiti. Slobodno im je poslužiti se kamenom i pragovima koje nađu na samom mjestu i u tome ih nitko ne smije spriječiti. Oni koji će graditi na temeljima srušenih kuća oslobađaju se svih tereta kojima su stare bile opterećene. Oni koji će popraviti ili već jesu popravili oštećenu kuću oslobodit će se tereta i fideikomisa, te livela u mjeri nužnoj za popravak, a sve prema dokazima i svjedocima. Uvidjevši da su se građani navikli na život izvan Grada i da ne obnavljaju svoje kuće u Gradu, vlada donosi stroge propise i rokove za obnovu gradskih kuća. Dozvoljavaju svakome da može graditi kuću na mjestu kojegod kuće porušene u potresu. Legitimni vlasnik može to spriječiti jedino ako se obaveže i dade zalog da će u roku od dva mjeseca započeti s obnovom i nastaviti do završetka. Vlasnici oštećenih kuća moraju ih popraviti unutar godine dana od 1. kolovoza 1668. godine ili će te kuće prijeći u vlasništvo države” (L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 30-31). Pritisak na građane da obnove svoje kuće u gradu vršen je godinama. Stoga Stjepan Gradić u pismu od 23. ožujka 1675. moli dubrovačku vladu da mu produži rok za obnovu potresom razrušene kuće u kojoj se nalazilo spremište vina, obrazlažući da nije bio u mogućnosti pristupiti obnovi jer je boravio u Rimu. Vidi: *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike Dubrovačke od godine 1667. do 1683.* prir. Đuro Körbler. [Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, sv. 37]. Zagreb: JAZU, 1915: 61.

⁷¹ Jedinu tužbu prije 1669. godine za krađu građevinskog materijala u gradskoj jezgri podigao je 5.12.1667. Šiško Đivov Gondola protiv Giovannija Barette iz Venecije koji mu je ukrao pola kupa kad mu je popravljao kuću (*Lam. Crim.* sv. 7, f. 45v). U prvom razdoblju posljedice potresa nisu procesuirane krađe materijala s neobnovljenih građevina, ali je ova tužba bila utemeljena, jer je oštećenik upravo obnavljao navedenu kuću.

⁷² *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 150v; R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 412.

U studenome 1669. godine Đivo Nikolin Gozze i Šiško Đivov Gondola, prokurator samostana Sv. Andrije,⁷³ optužili su Vicka Šklopetu s Mljeta i suučesnike jer su iz kuće u vlasništvu tih redovnica, koja se nalazila u ulici Petilovrijenci i bila posve srušena u potresu, ukrali kamen i pohranili ga u jedan magazin s namjerom da sve odnesu na Mljet.⁷⁴

Vlaho Mihov Bosdari i njegova braća, optuženi 1669. za krađu građevinskog materijala, obnavljali su njime svoju kuću u gradu srušenu u potresu. Za radove su iskoristili obrađeni kamen sa susjedne kuće u vlasništvu Petra Andrijinog i Marina Lukinog Sorgo.⁷⁵

Osobito je zanimljiva 1673. godina koja započinje nizom prijava krađe građevinskog materijala unutar gradske jezgre, vrlo učestalima. Tijekom te godine našla se pred sudom trećina svih prijavljenih slučajeva, što svjedoči o intenzivnoj obnovi u navedenom razdoblju.

Ivan Ghetaldi optužio je 4. siječnja 1673. Nikolu Popjevala i njegova sina Nika da su mu proteklog ljeta s kuće na Pustijerni krali kamen i kupe.⁷⁶

Petar Grankosić⁷⁷ i bratovština zidara tužili su 5. siječnja 1673. godine⁷⁸ Savu fakina da je s kuće srušene u potresu, koja se nalazila pored crkve Sv. Domina, ukrao matune i tupinu.⁷⁹ Vjerojatno se radilo o krađi materijala s gradilišta.

Sekundo Jerov Gozze optužio je 29. srpnja 1673. Pera Damjanova, koji je tada vršio službu admirala, jer je bez njegova znanja i naloga magistrata izvadio kvadratni komad obrađenog kamena s imenom Isusa, koji se nalazio ispred kuće u kojoj je tužitelj stanovao, i odnio ga na gradilište svoje kuće, koju je gradio u blizini franjevačke crkve na Placi. Sve se to dogodilo dok je Gozze bio na diplomatskoj dužnosti u Bosni. Radi se o skulptorski obrađenom komadu kamena

⁷³ Samostan Sv. Andrije srušen je u potresu i nikada nije obnovljen. Veći dio kompleksa i danas je u ruševinama, dok su na nekim dijelovima nad ruševinama izgrađene privatne kuće.

⁷⁴ *Lam. Crim. sv. 7, f. 71v.*

⁷⁵ *Lam. Int. For. sv. 66, f. 253.*

⁷⁶ *Lam. Int. For. sv. 70, f. 116v.*

⁷⁷ Petar Grankosić bio je uvaženi majstor zidar i prije potresa. Vlaho Nikolin Skvadro, kapelan dubrovačkog nadbiskupa, u pismu u kojem opisuje stanje u Dubrovniku poslije potresa navodi da se sklonio u kuću Petra Grankosića, *capo maestro de muratori*, na Konalu (R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 41). Grankosić se javlja i u drugim slučajevima koji dokazuju njegovu graditeljsku aktivnost, i to u svojstvu svjedoka ili tužitelja (*Lam. Int. For. sv. 69, f. 172v; Lam. Int. For. sv. 72, f. 233v; Lam. Crim. sv. 11, f. 211v*).

⁷⁸ *Lam. Int. For. sv. 70, f. 119v.*

⁷⁹ *Tupina* - sedra ili tufa, laka, meka monomineralna stijena. Dubrovčani su je koristili za izradu ispunja svodova. U blizini Dubrovnika se eksploatirala u mjestu Lazinja kraj Trebinja.

koji se tradicionalno ugrađuje u plohu zida iznad ulaza u kuću i vrt. S obzirom na ručnu izradu i osobni kreativni pristup meštra, svaki je takav kamen jedinstven, pa je plemić mogao naknadno prepoznati svoje vlasništvo. Osim toga, vrlo je vjerojatno da element nije s kuće na Pustijerni, nego je ondje samo sprem-ljen. Gozze je, naime, naveo da u navedenoj kući stanuje, a ukrasni kamen nije moguće izvaditi iz zidne plohe, osim u slučaju potpunog rušenja. Plemić je tražio da krivac vrati kamen na mjesto s kojega ga je odnio.⁸⁰

Tužbe su iste godine za krađu građevinskog materijala iz gradske jezgre podnijeli Giovanni Benevoli, jer su mu s gradilišta kuće na Placi ukradeni obrađeni kamen i kameni kanali,⁸¹ kamenar Giovanni di Piligrino zbog krađe kupa s gradilišta njegove kuće na Pelinama,⁸² Stjepan Mafatur zbog krađe sedam ili osam kamenih zubova,⁸³ Marija, žena *soldata* Ivana Batiste, zbog krađe crijeva⁸⁴ i Nikola Pavlov Saraca zbog krađe sedam komada obrađenog kamena iz srušene kuće u ulici Sv. Stjepana na Pustijerni.⁸⁵

Suci Kaznenog suda vrlo su rijetko pokretali postupke zbog krađe građevinskog materijala po službenoj dužnosti.

Pokrenuli su postupak protiv kamenara Angiola Pacascija, zaposlenog na obnovi Dvora, jer je ukrao *fune* (debeli konop) na gradilištu Dvora, kao i ogrlicu i okvir iz crkve Gospe od Milosrđa u Gružu.⁸⁶ O tome su svjedočili mnogi majstori, vjerojatno također zaposleni na obnovi Dvora: Paulo kamenar, Dubrovčanin, Girolamo Scarpa kamenar, Dominko kamenar i Nicolo Napolitanac, kamenar.⁸⁷

Anica Lučina je u ožujku 1674. godine optužena jer je krala kamenje sa srušenog samostana Sv. Šimuna. *Soldati* su je uhvatili s dljetom u ruci i odveli u zatvor.⁸⁸ Krađa se dogodila u vrijeme kad je razrušeni materijal već uglavnom bio raznesen, pa je optuženica izbijala kamene klesance iz preostalih čvrstih ostataka ziđa. To je dugotrajan i bučan posao, pa nije vjerojatno da je Anica neprimijećeno odnijela veliku količinu kamena. Međutim, obrađeni klesanci,

⁸⁰ *Lam. Int. For.* sv. 71, f. 115v.

⁸¹ *Lam. Int. For.* sv. 70, f. 218v.

⁸² *Lam. Int. For.* sv. 70, f. 118v.

⁸³ *Lam. Int. For.* sv. 70, f. 129v.

⁸⁴ *Lam. Int. For.* sv. 70, f. 149.

⁸⁵ *Lam. Int. For.* sv. 70, f. 118v.

⁸⁶ Okvir je iz jedne druge kapelice, a nalazio se u toj crkvi na oltaru.

⁸⁷ *Lam. Int. For.* sv. 71, f. 49v (2. lipnja 1673).

⁸⁸ *Lam. Int. For.* sv. 72, f. 76, 82.

osobito u tom razdoblju intenzivne obnove, bili su vrlo vrijedni. Suci su vjerojatno pokrenuli ovaj postupak jer je samostan u to vrijeme već punih sedam godina bio napušten, pa se nije imao tko drugi angažirati oko zaštite njegove imovine.

Krađe građevinskog materijala postale su u razdoblju poslije potresa uobičajena strana dubrovačke svakodnevice. Potreba hitnog osiguravanja smještaja i tolerantan stav vlasti doveli su do društvenog prihvaćanja tog čina. Čak i kada se, nakon nekoliko godina, sudska vlast ponovno počela baviti procesuiranjem takvih krađa, dubrovački građani još dugo se nisu mobilizirali da zaštite imovinu svojih sugrađana. Primjer za to je i krađa koja se dogodila u gradskoj jezgri osam godina nakon potresa. Naime, Stjepan Božov Proculo prijavio je da su mu kradljivci s kuće u ulici *Velike crevljare*⁸⁹ izvadili i odnijeli više od 4 *miljara*⁹⁰ kamenih klesanaca, tri prozorske igle, jedan prag s vrata i *infere* s prozora. Bučan i prljav posao u kojem je razgrađen veliki dio kuće morali su primijetiti susjedi i prolaznici, no nitko nije reagirao. Optuženici Savo nosač, Đuro, njegov svak, i Petar Vlahov po svoj prilici su ukradeni materijal iskoristili za gradnju neke druge građevine u blizini.⁹¹

Krađe s građevina na kojima je obnova bila u tijeku

O oštećenjima i obnovi kuća mnogo se može iščitati iz podataka u prijavama za krađe. Razni meštiri pojavljivali su se na sudu u svojstvu tužitelja, svjedoka ili optuženika. Ponekad su posrijedi bile krađe alata *maranguna* i zidara s kojeg gradilišta ili pak vapna (*klaka*). Primjerice, spomen vapna u kući jasan je znak da je njena obnova u tijeku. Naime, taj se materijal ne može uzimati s ruševina i koristiti za daljnju gradnju. Jednom pomiješano s vodom i pijeskom te osušeno, vapno se pretvara u tvrdu masu i ne može se vratiti u stanje u kojem je bilo prije ugradnje.⁹² U nekim se prijavama izriječom navodi da je u tijeku

⁸⁹ Današnja ulica Cvijete Zuzorić. Vidi: Ivana Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014: 39-43.

⁹⁰ *Miljar* označava 1.000 jedinica neke mjere, a uglavnom se koristi za litre. Vidi: Milan Rešetar, *Dubrovačka numizmatika. 1 (historički dio)*. [Srpska kraljevska akademija nauka i umetnosti. Posebna izdanja, knjiga 48]. Sremski Karlovci: Srpska manastirska štamparija, 1924: 85.

⁹¹ *Lam. Crim.* sv. 10, f. 70 (28. srpnja 1675).

⁹² Klak je nehidraulično vezivo koje se dobiva pečenjem vapnenca (CaCO₃), zatim se gasi vodom i pretvara u fini prah. U graditeljstvu se koristi za pripremanje morta, za proizvodnju boja i stabilizaciju tla (*Leksikon građevinarstva*, ur. Veselin Simović. Zagreb: Masmedia, 2002).

obnova kuće, kao u tužbi Šiška Đivovog Gondole od 5. prosinca 1667. godine, u kojoj se prvi put spominju radovi na obnovi. Gondola je optužio Giovannija Baretu iz Venecije da mu je ukrao pola kupa kad je popravljao krov.⁹³

Zidar Petar Grankosić dogovorio je s Junijem Lukovim Sorgom popravak kapelice u *đardinu* Paule Giganti. Nakon obavljenog posla ostalo mu je osam *matuna* i nešto klaka, pa je rekao svom pomoćniku i dvjema *fanteskama* da mu taj materijal donesu. Dok su ga prenosili, zaskočio ih je Luko Petrov Češlje s Konala i izvrijeđao da su lupeži i oni i Grankosić. Petar je bio ugledan majstor i građanin,⁹⁴ pa je podigao tužbu za klevetu 31. listopada 1676.⁹⁵ Dan ranije, Paula, udova Vlaha Gigantija optužila je njegovoga slugu i dvije sluškinje da su joj iz vrta kuće na Konalu ukrali cigle i drugo.

Ivan Vickov Palikučić iz Plata radio je na popravku gustijerne Frana Vlahutina s Pila. Pucal je puknuo na dva dijela, a jedan dio je nestao. Vjerojatno se u to vrijeme obnavljala cijela kuća, a na njoj su radili Gašpar Matijašev, Petar Facino i Mitar, sve Vlasi zidari koji su se na sudu pojavili u svojstvu svjedoka.⁹⁶

Sredinom 1676. Marin Serafinov Zamagna obnavljao je svoju kuću u ulici Sv. Nikole. Na obnovi je zaposlio veliki broj Vlaha zidara: Luku Jalovičića iz Huma, njegova brata Vukašina, Vojina Vučerina iz istog mjesta, Jovana Vučkoveja i Pava Lučina Đakona. Uz kuću koja se obnavljala bila je i druga, u kojoj je Marin živio. Kada je jednu nedjelju došao u grad, utvrdio je da su mu iz kuće nestali dijelovi srebrnog pribora za jelo i dva zlatna prstena.⁹⁷

Prilikom obnove lazareta 1670. zbog krađe je uhićeno nekoliko Vlaha koji su radili na gradilištu.⁹⁸

Svi navedeni slučajevi odnose se na obnovu gradskih kuća i kuća u neposrednoj blizini gradske jezgre. To su prostori u kojima su se nakon potresa gradile i obnavljale kuće za stalni boravak. Obnova ili pak gradnja novih ljetnikovaca desetljećima je zaostajala, pa su rijetki i slučajevi u kojima bi ih

⁹³ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 45v.

⁹⁴ Petar Grankosić predstavnik je bratovštine zidara (*Lam. Int. For.* sv. 70, f. 119v).

⁹⁵ *Lam. Crim.* sv. 10, f. 211v.

⁹⁶ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 86v. Frano Vlahutin podigao je optužnicu protiv Ivana Palikučića iz Plata 5.11.1674.

⁹⁷ *Lam. Crim.* sv. 11, f. 175.

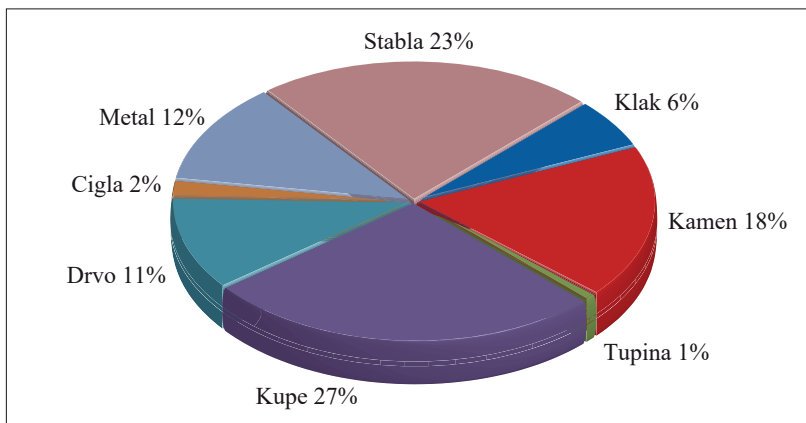
⁹⁸ *Lam. Int. For.* sv. 68, f. 110. Tužbu je podigao Florio Giorgi u ime Ilije Veselića 18. rujna 1670. godine.

spominjali.⁹⁹ Među njima su tužbe Martola Facende zbog krađe željeza, koje je barkom poslao na Koločep,¹⁰⁰ i tužba Trojana Đivova Caboge zbog krađe šest velikih greda koje su mu trebale poslužiti za obnovu kuće u Klokurićima u Župi dubrovačkoj.¹⁰¹

Vrste ukradenog građevinskog materijala

U poslijepotresnom razdoblju nedostajalo je svih vrsta građevinskog materijala, a kuće su zahtijevale hitne popravke i obnovu. Stoga su se crijep i cigla, te različiti elementi od željeza, kamena i drva skidali sa srušenih kuća i sekundarno ugrađivali tijekom obnove drugih građevina. Kradljivci su prvo odnosili elemente koji ne zahtijevaju veliki angažman oko demontaže. To su manji metalni dijelovi,

Grafikon 1. Krađe građevinskog materijala poslije potresa. Odnosi između broja prijavljenih krađa po vrstama materijala.

⁹⁹ Zbog vremenskog odmaka vidljiv je i stilski pomak između gradnje dubrovačkih gradskih palača poslije potresa pod utjecajem graditelja iz Rima, Genove, Palerma i Napulja, te ljetnikovaca s početka 18. stoljeća, koji su pod venecijanskim utjecajem. Vidi: Katarina Horvat Levaj, »Između ljetnikovaca i palača - reprezentativna stambena arhitektura dubrovačkog predgrađa Pile u 18. stoljeću.« *Zbornik dana Cvita Fiskovića. Kultura ladanja*, ur. Nada Grujić. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti i Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2006: 203-218.

¹⁰⁰ Ranije je spomenuta obnova kuće Martola Facenda na Koločepu. Vidi: *Lam. Crim.* sv. 11, f. 241v (20. studenoga 1676).

¹⁰¹ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 57 (29. listopada 1669).

drvene zaštite prozora i crijep, koji je bio daleko najčešća meta kradljivaca. U prvih nekoliko godina srušene i napuštene kuće “očišćene” su od ovih lakše pristupačnih materijala. Ako je što i ostalo, metalni i drveni dijelovi propali su izloženi vanjskim klimatskim utjecajima. U kasnijoj fazi češće se spominju krađe kamenih elemenata, koje su demontirali izbijanjem iz preostalih dijelova zida. Zadnjih nekoliko godina dominantne su krađe neugrađenog građevinskog materijala - sječa stabala za građevno drvo i postupci u kojima se spominju klačine i klak.

Kupa

Crijep je, uz životne potrepštine, bio najtraženija roba nakon potresa. Naime, na oštećenim kućama pokrivanje krovništva primarni je zadatak kojim se zaustavlja propadanje i omogućuje boravak u građevini. Krovovi kuća u predjelima koje je pogodio potres bili su oštećeni ili potpuno uništeni, a pečenje gline zahtijevalo je stanovite količine sirovine i vrijeme pripreme.¹⁰² Proizvodnja crijepova, odnosno kupa, bila je i prije potresa dio dubrovačkog gospodarstva koje je stalno poticano od strane vlade, a prodaja i cijena strogo kontrolirane kako bi se pokrilo barem interne potrebe Republike. Poslije potresa ovaj je problem postao još veći, pa je Senat u dva navrata 1667. godine donosio odluke da Božo Božidarević iz Ancone treba poslati majstora koji zna peći opeku i kupe.¹⁰³ Uz pomoć pape potpisan je ugovor sa zidarom i arhitektom Tommasom iz Ancone koji je očito preuzeo proizvodnju u Kuparima, jer ga na sudu susrećemo u svojstvu tužitelja i tuženika.¹⁰⁴ Ivana Čunjica iz Kupara tužio je već 1668. godine zbog krađe kupa, a protiv meštra optužnicu je podigao Vuko Dragojlović, vojnik, tvrdeći da je 1669. od njega kupio 1.000 kupa i ostavio ih privremeno u Kuparima, u kući u kojoj je Tommaso u to vrijeme živio.¹⁰⁵ Prije nego što ih je uzeo, ukradeno mu je 400 novih kupa.¹⁰⁶

Krađa upotrebljenih kupa sa srušenih kuća puno je češća pojava. Izvjesno je da je većina elemenata bila polomljena, ali kradljivci su probirali one koje

¹⁰² Dragan Roller, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*. Zagreb: JAZU, 1951: 124-125.

¹⁰³ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 119.

¹⁰⁴ Prema podacima S. Krsića, Nikola Gučetić potpisao je 15. listopada 1668. u Rimu ugovor s Tommasom iz Ancone, koji se obavezao stupiti u službu Republike (S. Krsić, *Stjepan Gradić*: 122). Međutim, meštar u to vrijeme nije mogao biti u Rimu, jer je 16. listopada podigao optužnicu protiv Ivana Čunjica pred Kaznenim sudom u Dubrovniku.

¹⁰⁵ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 35v.

¹⁰⁶ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 153v.

su se mogle ponovno upotrijebiti. Kod manjih oštećenja kuća elementi s krova padaju pojedinačno na zemlju, pa su razbijeni i neupotrebljivi. Penjanje po rastresenim krovovima i demontiranje kupa bio je vrlo opasan zadatak, a bilo ga je teško izvesti bez oštećenja elemenata. Stoga su najkorisniji izvor upotrebljivih kupa bili krovovi potpuno srušenih kuća kojima su cijele krovne plohe pale na zemlju. Na njima je dio elemenata ostao neoštećen i mogao se bez veće opasnosti skinuti i odnijeti.

Luki Krtici iz Gruža ukradeno je odmah po potresu 2.500 kupa s dvije srušene kuće u Gružu. Prema njegovu svjedočenju, imao je saznanja da su spomenute kupe ugrađene na krovove drugih kuća u Gružu.¹⁰⁷ Tri godine kasnije ukradene su mu kupe i s kuće u Rožatu.¹⁰⁸

Mihu Cervi i braći pokradena je odmah po potresu roba i kupe s kuće na rivi u Ombli i iz druge kuće na mjestu zvanom *Na Jolovu*, za što su optužili seljane Obuljena.¹⁰⁹

Drvo

Drvenu građu Dubrovčani su koristili za izradu međukatnih konstrukcija od traversi i dasaka, te za dijelove prozora. Nakon potresa daščare su bile najbrži i najekonomičniji način gradnje privremenog smještaja za veliki broj stanovnika koji je ostao bez doma. Osim toga, daske su se koristile kao prva pomoć za popravak manje oštećenih kuća u kojima se moglo nastaviti živjeti. U sudskim spisima nema prijava krađe drva iz gradske jezgre, iako je Senat u razdoblju neposredno nakon potresa propisao vrlo stroge kazne za sve koji bi drvene elemente sa srušenih kuća iznosili iz grada.¹¹⁰ Drvena građa iz ruševina koje nisu izgorjele razgrabila se još u vrijeme kada se sav materijal mogao nesmetano uzimati iz ruševina u svrhu obnove. U kasnijem razdoblju, kada se na sudu pojavljuju prijave zbog krađe građevinskog materijala u gradu, drvo iz ruševina već je bilo iskorišteno ili je propalo.

U okolici je situacija bila drukčija. Prijave krađe drvenih elemenata s kuća i razrušenih ladanjskih imanja prisutne su kroz cijelo desetogodišnje razdoblje.

¹⁰⁷ *Lam. Int. For.* sv. 65, f. 194v. Luka Krtica podigao je tužbu protiv nepoznatog počinitelja 18. srpnja 1667. godine (R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 137).

¹⁰⁸ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 227.

¹⁰⁹ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 138.

¹¹⁰ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 119-120.

Oni su se sekundarno ugrađivali, uglavnom u kuće u susjedstvu. Da bi to spriječili, sami vlasnici su ih koristili za gradnju pomoćnih gospodarskih objekata prije nego ih odnesu kradljivci ili nezaštićeni požarom.¹¹¹

Frano Mihov i Frano Lovrijenčev iz Čajkovića opljačkali su poslije potresa drvo i kupe s paviljona i dijelove kuće Antuna Junijeve Restija u Rožatu (Konalčić). Građu su upotrijebili za radove na svojim kućama i na kući Marije Simatove u Čajkovićima.¹¹²

Ora, udovica Jera Gozze, tužila je 12. listopada 1673. kaznačinu Postranje u Župi dubrovačkoj jer su joj iz kuće srušene u potresu ukradeni različiti kameni elementi, daske i druga drvena građa.¹¹³ Osim dasaka i traversi, kradljivci su često uzimali *tavole* s prozora, što je vjerojatno bila drvena zaštita od sunca. Najčešće su ih skidali s prozora istodobno s *inferima*, kao što su učinili na kući Luke Junijeve Sorgo u Knežici 1674. godine¹¹⁴ i dvije godine kasnije na kući Miha Petrove Zamagna u Župi dubrovačkoj.¹¹⁵

Stabla

Vlada je u godinama poslije potresa strogo kontrolirala uporabu drvene građe kako bi osigurala obnovu grada. Osim kazni za iznošenje drvene građe iz grada, propisala ih je i za one koji bi drvo koristili za izradu brodova.¹¹⁶ To se odnosilo na građevno drvo iz šuma. Međutim, krađe stabala, kao i drugog građevnog materijala, nisu se mogle zaustaviti zakonskim odredbama i visokim kaznama, jer je obnova kuća bila prioritet i pojedincima i Republici. Sječom šuma dobivalo se građevno drvo od kojega su izrađivane traverse, podnice, dijelovi prozora, dok se drvo slabije kvalitete koristilo za potpalu u kućanstvima ili u klačinama. U prijavama se najčešće spominju stabla bora, zatim cedra i čempresa. Na nekim mjestima spominje se *legname*, u značenju drvene građe. Za potpalu se koristilo *fasciame* - manje kvalitetno drvo, odnosno granje, ali te prijave nisu uzete u obzir u ovoj analizi, jer se ne mogu strogo vezati uz radove na obnovi. Prijave krađe stabala susrećemo u svim područjima Republike, a

¹¹¹ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 143.

¹¹² *Lam. Int. For.* sv. 70, f. 2v.

¹¹³ *Lam. Int. For.* sv. 71, f. 168v.

¹¹⁴ *Lam. Int. For.* sv. 72, f. 63v (27. veljače 1674).

¹¹⁵ *Lam. Crim.* sv. 11, f. 135v (20. lipnja 1676).

¹¹⁶ R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*: 120.

najčešće na Mljetu, Šipanu, Jakljanu i Pelješcu, gdje su bile i najbujnije šume, te u Dubrovačkom primorju i Konavlima. Vlasnici šuma uglavnom su bili plemići i crkvene institucije, a rjeđe bogati građani.

Pavao Lazzari je krajem 1674. optužio seljane Ponikava, naglasivši da mu još od potresa stalno režu velike borove u Prapratnome.¹¹⁷

Tužba Savina Serafinova Zamagne od 26. travnja 1676. svjedoči o intenzivnoj obnovi punih devet godina nakon potresa. On je tvrdio da su mu Stjepan Prljević, Marko Frleta, Nikola Kalauzović i Antun Šećev, svi iz Majkova, kontinuirano sjekli stabla na Jakljanu i slali ih barkama u Gruž, na Šipan i Lopud.¹¹⁸

Dubrovčani su drvo koje im je bilo potrebno za gradnju brodova i kuća nabavljali iz hrvatskih, bosanskih i albanskih šuma.¹¹⁹ Oskudni resursi Republike nisu bili dostatni ni u mirnodopskim vremenima, a još manje u razdoblju nakon potresa. Šume su čuvali i uzgajali. Tako je, na primjer, Marko Tomin Bassegli imao šume na više mjesta u Republici. Zbog sječe stabala tužio je kaznačinu Sustjepan¹²⁰ i selo Nakovanu u Trstenici,¹²¹ a selo Gornja Vručica i ostala sela u blizini tužio je jer mu je bilo ukradeno pedesetak sadnica domaćeg bora koje je posadio.¹²² Šumu u Mokošici prodao je brodograditelju Marku Lukinom Krtici iz Gruža.¹²³

Metal

U spisima Kaznenog suda prijavljivale su se krađe raznih metalnih elemenata s kuća: brava, kvaka, pa čak i batova za vrata, međutim, najčešće su bile prijave krađe *infera*, jer su oni masivni i skupi, a bili su obavezan sigurnosni element svih lako pristupačnih prozora na ladanjskim i gradskim kućama. *Inferi* su metalne šipke umetnute u za to predviđene rupe u kamenim iglama i zalivene olovom. Ugrađivale su se paralelno s postavljanjem prozorskih igala. Da bi se *inferi* skinuli iz kamenog okvira, trebalo ih je razbiti, što je bio vrlo

¹¹⁷ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 73.

¹¹⁸ *Lam. Crim.* sv. 11, f. 42v.

¹¹⁹ D. Roller, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*: 116.

¹²⁰ *Lam. Crim.* sv. 7, f. 70v.

¹²¹ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 170.

¹²² *Lam. Crim.* sv. 11, f. 2v (19. ožujka 1676).

¹²³ *Lam. Int. For.* sv. 68, f. 226v. Marko Lukin Krtica tužio je *kazaline* Mokošice 23. prosinca 1670. jer mu je posječena šuma koju je kupio od Marka Tominog Basseglia, a balvani su odneseni.

težak i bučan posao. Stoga su se najčešće krali sa srušenih kuća, odnosno s rastresenih prozorskih igala ili izvađenih iz plohe zida. U mnogim slučajevima zajedno s *inferima* ukradene su i čitave prozorske igle. Brave, kvake i ostali metalni element lakše je demontirati i zasigurno su se krali u većoj mjeri, ali su na sudu rjeđe prijavljivani nego *inferi*. Razlog je u manjoj količini metala od kojih su građeni, odnosno manjoj vrijednosti tih elemenata.¹²⁴

Inferi i brave ukradene su s kuće Jakova Natali na Brgatu,¹²⁵ s kućištine u vrtu Frana Gradi na Pločama,¹²⁶ sa srušene kuće s *đardinom* u kaznačini Sv. Đurđa u Gružu u vlasništvu Anice, udove Jakova Buonfiliolo,¹²⁷ s kuće Made, udove Frana Pavlova Pozza u Komolcu,¹²⁸ s kuće Andrije Pauli u Sumratinu u Gružu (Lapad)¹²⁹ i mnogih drugih zgrada.

Iz kuće Stjepana Božovog Proculo kod Mlinova na Konalu sluga Nikola Franov iz Banića u Primorju odnio je sav metal: od *infera* i bata za vrata do *romijenče* i *kačice*,¹³⁰ a Nika Đurova, zvana Trumbaričina, pokrala je s kuće Marije, supruge Mihajla vojnika, koja se također nalazi na Konalu, kupe, brave, daske sa *solara* (balkona) i dijelove ulaza u *đardin* i spremila ih u cisternu.¹³¹

Sličnih tužbi ima i u udaljenijim dijelovima Republike. Marinu Antunovom Sabaci ukradene su *inferi* s prozora i željezo s vrata od vrta u kaznačini Sv. Martina u Konavlima,¹³² a Mariji, udovici Vladislava Jerolimovog Menze, ukradeno je kompletno željezo s vrata i prozora, te *inferi* s prozora srušene kuće u kaznačini Kečići u Zatonu.¹³³

Pažnju sudaca početkom 1674. godine privukao je Ivan Mihov Urjević iz Sv. Martina u Konavlima. On je vadio *fibije*¹³⁴ iz kamenja Kneževa dvora u Konavlima, zbog čega je bio zatvoren, ali je uspio naći azil u samostanu u Pridvorju.¹³⁵

¹²⁴ Frano Jakovljević Bobali u pismima spominje ukradene brave s kuće u Rijeci, ali tužbu za krađu nije podigao, premda se često javlja kao tužitelj pred Kaznenim sudom (R. Samardžić, *Borba Dubrovnik za opstanak*: 85, 97, 112).

¹²⁵ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 178 (15. travnja 1669).

¹²⁶ *Lam. Crim.* sv. 9, f. 477 (24. kolovoza 1671).

¹²⁷ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 40. Ubačen list na kraju sveska (18. travnja 1674).

¹²⁸ *Lam. Crim.* sv. 11, f. 37 (19. travnja 1676).

¹²⁹ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 72 (22. listopada 1674).

¹³⁰ *Lam. Crim.* sv. 11, f. 42v (26. travnja 1676).

¹³¹ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 200 (22. veljače 1675).

¹³² *Lam. Crim.* sv. 8, f. 156v (17. ožujka 1670).

¹³³ *Lam. Int. For.* sv. 71, f. 74 (23. lipnja 1673).

¹³⁴ Fibije su konstruktivni metalni elementi kojima su se vezivali kameni zidovi.

¹³⁵ *Lam. Int. For.* sv. 72, f. 14.

Kamen i opeka

Najozbiljnija oštećenja građevine mogu se pretpostaviti kod prijava koje se odnose na krađu kamenih elemenata i opeke, jer ih je moguće uzeti samo s kuća koje su dijelom ili potpuno srušene. Takve kuće ne mogu se sanirati nekom jednostavnijom intervencijom, nego ih je, zbog velikih konstrukcijskih oštećenja, uglavnom potrebno srušiti do kraja i iznova graditi. Odnosenje kamenih elemenata s građevine znači njenu gotovo nepovratnu razgradnju, osobito zato što se radi o najskupljem dijelu investicije. U slučajevima koji su došli pred Kazneni sud spominju se razni komadi od obrađenog kamena: kameni zubovi i kanali, kamene *kolone* (stupovi), portali, okviri prozora i vrata, te pragovi i tavele, pa i čitava *perestata*. Osim fino oblikovanih dijelova, krali su obrađeni i neobrađeni kamen i tupinu. Krađa opeke spominje se samo u pet prijavljenih slučajeva.

Vlaho Freschi tužio je 20. ožujka 1669. kaznačinu Sv. Đurđa u Gružu jer mu je razbijen zid orsana u Gružu, iz kojeg je ukradeno 1.000 kupa, nešto cigle, komad obrađenog kamena i razne druge stvari.¹³⁶ Da je ova kuća doživjela značajna oštećenja u potresu evidentno je iz ukradenog materijala. Naime, tolika količina kupa, kamena i opeke pohranjenih u orsanu sigurno su bili sa srušene glavne kuće, a vlasnik ih je želio sačuvati od vremenskih nepogoda i kradljivaca. Međutim, i orsan je bio u znatnoj mjeri oštećen, jer inače kradljivcima ne bi bilo moguće razlomiti njegove masivne zidove.

Marin Šimunov Lupi krao je sa srušene kuće svoga rođaka Mata Lupija u Gružu obrađeni kamen, kamene zubove, drvene dijelove i drugi građevinski materijal.¹³⁷

Andrija Ivan-Petrov Pauli svojim je meštrima Nikoli Denota,¹³⁸ kamenaru Giovanniju Doneghallo i zidaru Ivanu naložio da s kuće pokojnog Nikole Petrovog u Gružu na škaru uzmu različite komade kamena, među kojima i veliki portal. Andrija je pretpostavio da ga nitko neće za to prozivati jer je vlasnik bio mrtav, a kuća srušena i vjerojatno godinama napuštena. Međutim, Frano Bosdari ga je 9. studenog 1671. tužio u ime svoje žene, koja je s majčine strane

¹³⁶ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 159.

¹³⁷ U ime Mata Lupija tužbu je podigla njegova supruga 8. studenog 1673 (*Lam. Int. For.* sv. 71, f. 188v).

¹³⁸ Nikola Denota sudu je poznat otprije, jer je 7. prosinca 1667. optužen da je ukrao razne stvari iz srušene kuće Luka Junijev Sorgo u Gružu (*Lam. Crim.* sv. 7, f. 47).

bila nasljednica dobara pok. Nikole Petrovog, i tražio da građevne elemente vrate gdje su ih našli.¹³⁹

Nikola Franov Bona tužio je 18. ožujka 1669. Petra Pavlova i mnoge druge iz Dubrovačkog primorja, koji su mu provalili vrata i krali kamen s njegove kuće u Gružu “u korist Đura Tudisija.”¹⁴⁰ Vrlo vjerojatno su optuženici bili radnici angažirani na obnovi Tudisijeve kuće.

Krađe kamena prijavljivali su sudu tek od sredine 1668. godine. Tada su bila samo dva slučaja, a masovne prijave počele su od 1669. nadalje. Sve do kraja proučavanog razdoblja zastupljeni su slučajevi krađe kamena, a nalazimo ih u spisima i desetljećima nakon potresa.¹⁴¹ Krađa kamena s ruševina trajni je problem zapuštenih građevina sve do danas.

Vapno

Zbog velike potrebe za vezivnim materijalom u obnovi kuća, dubrovačka je vlada 1668. donijela odluku o gradnji 34 nove *klačine* od Konavala do Stona, prije svega da bi obnoviteljima u gradskoj jezgri osigurala dovoljnu količinu *klaka*. Propisala je i obavezu svim vlasnicima ribarskih lađa da moraju proizvedeni materijal prevesti do grada bez naknade.¹⁴² Osim državnih *klačina* koje su vodili za to izabrani plemići - *officiali di calcina (officiali sopra la calcina)*,¹⁴³ mnoge su bile u rukama privatnika, i to pučana, plemića, čak i svećenika. *Klak*, odnosno gašeno vapno, materijal je koji se tradicionalno koristio kao vezivno sredstvo u dubrovačkom graditeljstvu.¹⁴⁴ Brojni postupci pred Kaznenim sudom vezani za gradnju *klačina* na tuđoj zemlji, krađu *klaka* i sječu stabala za drvo za potpalu svjedoče o intenzivnoj proizvodnji tog materijala u razdoblju

¹³⁹ *Lam. Crim. sv. 9, f. 227, 236-236v.*

¹⁴⁰ *Lam. Int. For. sv. 67, f. 157.*

¹⁴¹ *Lam. Crim. sv. 33. f. 59, 64.* Sucima je 2. svibnja 1693. stigla vijest da je vojnik Nikola Pistola ukrao neko kamenje iz crkve Sv. Petra, Andrije i Lovrijenca u Gradu. Majstor Girolamo Scarpa vidio ga je u Širokoj ulici kako nosi jedan kamen otamo. Poslije je vidio da iz rečene crkve nedostaje još kamenova, pa je zaključio da ih je Pistola ukrao.

¹⁴² L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 30.

¹⁴³ Spominju se u arhivskoj seriji br. 7, *Fabrice*, sv. 122, *Libro delli officiali sopra la calcina* od 1671. godine i u drugim svescima iste serije u Državnom arhivu u Dubrovniku.

¹⁴⁴ Čak i u razdoblju velike oskudice, kakva je vladala poslije potresa, Dubrovčani su ostali čvrsto vezani za tradicionalni način gradnje. Iako im je S. Gradić slao barke s pucolanom, novim i boljim vezivnim sredstvom od vapna, Dubrovčani ga nisu htjeli koristiti (*Pisma opata Stjepana Gradića*: 37, 463).

obnove. Ovi slučajevi pojavljuju se 1669, kada su ti radovi bili u punom intenzitetu. Najčešće se spominju *klačine* u Konavlima i u Župi dubrovačkoj, ali ih je bilo i na Montovjerni, Brgatu, u Lapadu, pa čak i na Pločama. Građene su na mjestima koja su obilovala materijalom za njihovu potpalu, manje kvalitetnim stablima i granjem. O njihovoj brojnosti poslije potresa govori i sljedeći slučaj: Nikola Tomin Chirico, upravitelj kuće nadbiskupa De Torresa, tužio je u svibnju 1669. godine Nikolu Vlahušina iz Đurinića u Konavlima, jer je na nadbiskupovoj zemlji bez dozvole sagrađio čak šest *klačina* i posjekao granje.¹⁴⁵

Pavao Nikolin Gondola optužio je u dva navrata Jerka Đivanovog i druge iz Postranja da su izgradili *klačinu* na njihovom posjedu na lokalitetu Gradac na Brgatu, te da su mu posjekli stabla kako bi ih mogli zapaliti.¹⁴⁶ U međuvremenu su optuženi donijeli *klak* za javne radove na Ploče, gdje ih je presreo Orsat Nikolin Gondola, Pavlov brat. Isukao je mač i rekao: “Jebeni jarci, ko vam je dao licencu da tičete ovi klak?” Oni su pobjegli, a Orsat je uzeo dvadeset spuda¹⁴⁷ *klaka* i odnio ga u svoj vrt na Pločama. Za to su nedjelo istoga dana navedeni seljani iz Postranja Kaznenom sudu uložili dvije tužbe, tvrdeći da je sporni *klak* iz *klačina* koje su učinili na zemlji Nikole Franova Bona u Župi dubrovačkoj, na mjestu *Među gracim na njivam*.¹⁴⁸

Kristo Taljeran iz Mlinova u Ombli izgradio je *klačinu* i posjekao stabla na Kozarinom brdu, na zemlji Bernarda i Miha Antunova Giorgi.¹⁴⁹ Nikola Raosaljev Radić posjekao je velika i mala stabla na brdu u mjestu *Sabiranje na rupi* u Osojniku i učinio *klačinu* na zemlji zlatara Ivana Mihova.¹⁵⁰ Petar Gleđić učinio je *klačinu* s kamenom koji je uzeo sa zemlje Luka Junijevo Sorgo u Konavlima,¹⁵¹ a Ilija Šetić iz Brgata i ostali nasjekli su granja, uzeli kamen i podigli *klačinu* na zemlji Pavla Lazzarija na Pločama.¹⁵² Šiško Ivanov Gondola sagrađio je u Konavlima *klačinu* zajedno sa Šiškom Gradićem nakon potresa, ali su im je 1674. preuzeli seljani Žaboklika u Radovčićima.¹⁵³

¹⁴⁵ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 192.

¹⁴⁶ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 91, 218.

¹⁴⁷ Spud je dubrovačka mjera za sol, žito i vapno. Iako istog imena, mjere su različite. Spud za vapno je 66,600 litara, dok je, primjerice, spud za žito 49,950 litara (M. Rešetar, *Dubrovačka numizmatika*: 93-94).

¹⁴⁸ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 215v, 216.

¹⁴⁹ *Lam. Int. For.* sv. 67, f. 244.

¹⁵⁰ *Lam. Int. For.* sv. 69, f. 189.

¹⁵¹ *Lam. Crim.* sv. 10, f. 96v.

¹⁵² *Lam. Crim.* sv. 10, f. 104v.

¹⁵³ *Lam. Int. For.* sv. 73, f. 82v.

U spisima Kaznenog suda saznajemo da su vlasnici *klačina* bili i Marin Lukin Sorgo u kaznačini Sv. Mihajla u Gružu,¹⁵⁴ Don Nikola Tomov na Montovjerni,¹⁵⁵ Jakov Natali u Brgatu¹⁵⁶ i Martol Facenda.¹⁵⁷

Razmjeri štete na prostoru Dubrovačke Republike

U suvremenim opisima potresa nalaze se vrijedne informacije o srušenim građevinama, uglavnom unutar gradske jezgre.¹⁵⁸ U nekoliko izvora naći ćemo i podatke o šteta na širem području Republike, ali se oni samo uzgred spominju i nisu cjeloviti. Međutim, analizom specifičnih podataka iz kaznenih prijava za krađe građevinskog materijala moguće je izvesti zaključke o stanju kuća s kojih se kralo, odnosno pretpostaviti njihova minimalna oštećenja. Osim vrste ukradene robe, značajno je u analizu uklopiti i vrijeme počinjene krađe. Naime, krađe drva, kamena, kupa i ostalih osnovnih dijelova građevine, koje su se odvijale nekoliko godina nakon potresa, upućuju na zaključak da građevina dugo nije bila obnovljena i da je bila trajno devastirana, dok zatečenost *klaka* u kući, meštara, alata i sličnog svjedoči da je u tijeku bio proces njezine obnove.

Oštećenja građevina nakon potresa moguće je kategorizirati u nekoliko stupnjeva:¹⁵⁹ lakša oštećenja, oštećenja konstrukcije i potpuno srušene građevine.

¹⁵⁴ *Lam. Int. For.* sv. 68, f. 28v, 41v.

¹⁵⁵ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 157v.

¹⁵⁶ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 123.

¹⁵⁷ *Lam. Crim.* sv. 8, f. 76-77v.

¹⁵⁸ Brojna pisma u kojima se opisuju razmjeri štete donio je Radovan Samardžić u knjizi *Borba Dubrovnika za opstanak*. Jelenko Mihajlović na tim je izvorima temeljio kartu s označenim srušenim dijelovima grada unutar zidina, koju donosi u knjizi *Seizmički karakter i trusne katastrofe našeg južnog primorja od Stona do Ulcinja*. Na njoj se vidi da su najveća oštećenja bila na središnjem, nasutom dijelu, dok su dijelovi grada temeljeni na stijeni bolje podnijeli potresna opterećenja.

¹⁵⁹ U sklopu obnove Dubrovnika nakon potresa 1979. godine napravljen je *Elaborat za procjenu šteta na dubrovačkom području*, u sklopu kojega je izrađena karta *Stanje objekata nakon potresa*. Na njoj su označene tri kategorije oštećenja: objekti s lakšim oštećenjima, objekti s oštećenjima konstrukcije i objekti s težim oštećenjima konstrukcije. Dvije zadnje kategorije označene su kao neuseljive. Vidi: *Obnova Dubrovnika. Katalog radova u spomeničkoj cjelini Dubrovnika od 1979. do 2009.*, ur. Ivanka Jemo i Nada Brigović. Dubrovnik: Zavod za obnovu Dubrovnika, 2009: 78. S obzirom da je potres iz 1667. bio jačine 10 Mcs, dakle znatno razorniji za Dubrovnik od onoga 1979, koji je bio jačine 7 Mcs, u ovoj je kvalifikaciji kategorija *objekata s težim oštećenjima konstrukcije* zamijenjena kategorijom *potpuno srušena građevina*.

Kućama s manjim oštećenjima konstrukcije smatraju se građevine s rastresenim zidom i manjim pukotinama, stabilnom krovnom konstrukcijom, ali s crijepom koji se dislocirao zbog potresa (otklizao). Da bi se takva građevina osposobila za stanovanje, potrebni su manji građevinski popravci.

Drugu kategoriju predstavljaju kuće s oštećenjima konstrukcije, a to su ozbiljne pukotine u plohi zida, dislokacija zidnih površina, dislokacija ležajeva drvenih krovnih i međukatnih konstrukcija ili pad čitavog stropa i krova. Obnova takvih oštećenja dugotrajna je i zahtjevna, ali je moguće stabilizirati građevinu i ponovo je privesti svrsi.

Treća kategorija oštećenja odnosi se na potpuno srušene građevine kojima su sve nosive konstrukcije razrušene, te je neprepoznatljiv njihov izvorni izgled. Obnova se svodi na raščišćavanje ruševina i gradnju nove građevine na istome mjestu.

Prilikom analize oštećenja pokradenih građevina potrebno je razjasniti značenje pojma srušene kuće u postpotresnom razdoblju i njegovo značenje u ovom radu. U prijavama za krađu, koje su predmet ovog istraživanja, vlasnik često označava svoju kuću terminima *diroccata*, *cascata* ili *caduta*. Svi navedeni pojmovi znače srušenu kuću, ali budući da klasifikaciju ne donosi ustanova nego sam oštećenik, ne može se sa sigurnošću utvrditi o kojem je stupnju oštećenja riječ. Moguće je da je vlasnik, subjektivno pristupajući problemu, srušenom kućom smatrao urušeni krov, srušene međukatne konstrukcije, djelomično urušavanje i pukotine na kući, što je zahtijevalo popravak srušenih zidova ili cijele građevine, što pretpostavlja nepovratno stanje, odnosno potrebu izgradnje potpuno nove kuće. Takva građevina može se klasificirati u drugu ili treću kategoriju oštećenja.

U prijavama u kojima nije naznačeno stanje pokradene kuće, moguće je (na temelju podataka o vremenu kad je krađa izvršena i o vrsti ukradene robe) pretpostaviti je li kuća bila srušena. Zanimljivo je broj kradljivaca koji su se usudili krasti građevinski materijal s neoštećenih i nastanjenih kuća. Neke vrste materijala, kao što je velika količina crijepa, greda i obrađenog kamena, nije ni moguće uzeti s građevine koja nije ozbiljno oštećena ili potpuno srušena. Polazeći od te činjenice, iz podataka u prijavama za krađe napravljena je karta Dubrovačke Republike s ucrtanim srušenim kućama (koje podrazumijevaju različite stupnjeve oštećenja - od urušavanja krova do kompletnog uništenja građevine) i s pokradenim kućama, za koje se ne može zaključiti jesu li bile srušene.

Pritom je potrebno upozoriti na određene metodološke probleme. Osnovni problem vezan je uz nadležnost Kaznenog suda u Dubrovniku u odnosu na područne sudove dubrovačkih knežija i kapetanija.¹⁶⁰ Iako se Kaznenom sudu u Dubrovniku prijavljuju slučajevi iz svih krajeva Republike, od Pelješca do Konavala, dio prijava rješavao se na lokalnim instancama.¹⁶¹ Ovim istraživanjem one nisu obuhvaćene, jer građa nije cjelovito sačuvana.¹⁶² Za pretpostaviti je, međutim, da se time ipak ne mijenjaju rezultati istraživanja u značajnijoj mjeri.¹⁶³ Nadalje, udaljenost od suda uvelike je utjecala na broj prijavljenih kaznenih djela,¹⁶⁴ pa je broj neprijavljenih krađa na udaljenim područjima Republike sigurno znatno veći nego u područjima u blizini gradske jezgre.

Raspored srušenih kuća

Temeljem podataka iz prijava za krađe vezane uz posljedice potresa izrađena je karta Dubrovačke Republike s prikazom pokradenih i srušenih kuća, te popis vlasnika pokradenih kuća po područjima (Prilog 1 i Prilog 2).¹⁶⁵ Vidljiva je koncentracija prijavljenih krađa na prostoru Grada, Astaraje i otoka - prostora pod isključivom nadležnošću Kaznenog suda u Dubrovniku. S obzirom na vrijednost robe i gustoću prijava, krađe iz gradske jezgre daleko su najznačajnije, a u 80% prijavljenih slučajeva može se sa sigurnošću utvrditi da je pokradena kuća bila srušena. Najgore štete pretrpio je središnji dio Grada izgrađen na nasipu, koji je bio neprepoznatljiv, dok su dijelovi temeljeni na stijeni znatno bolje prošli.

¹⁶⁰ N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 58-59.

¹⁶¹ Kazneni sud u Dubrovniku presuđivao je kod svih vrsta kaznenih djela počinjenih na prostoru Grada i Astaraje, te kod svih težih kaznenih djela počinjenih na čitavom prostoru Republike (N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 39-40).

¹⁶² Na primjer, sa Šipana nisu sačuvane knjige kaznenih predmeta između 1589. i 1681. Vidi: Grada za generalni katalog, DAD.

¹⁶³ Zahvaljujući podacima Nenada Vekarića, radi kontrole su proučeni podaci Stonske kancelarije za razdoblja od 29. kolovoza 1667. do 30. listopada 1667. i od 14. rujna 1671. do 7. kolovoza 1674 (*Lamenta de Stagno*, serija 68.8, sv. 99, 101-102, DAD). U navedenom vremenskom periodu, ukupno nešto dužem od tri godine, za poslijepotresnu obnovu moguće je vezati ukupno pet slučajeva, i to tri prijave krađe građevinskog materijala i dvije krađe stabala, što je vrlo mali broj u odnosu na proučavani uzorak prijava Kaznenom sudu u Dubrovniku u istom razdoblju, pa stoga nisu obuhvaćeni ovim radom.

¹⁶⁴ O tome Nenad Vekarić, »Sud Janjinske kapetanije.« *Anali Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 27 (1989): 133-147.

¹⁶⁵ Na karti su obuhvaćeni rezultati kompletnog istraživanja krađa (krađe vrijednosti iz ruševina neposredno nakon katastrofe i krađe građevinskog materijala u razdoblju obnove), vezanih uz posljedice potresa u razdoblju od 21. lipnja 1667. do kraja 1676. godine.

Iz istog su razloga zabilježena manja oštećenja na prostoru neposredno uz gradsku jezgru: Ploče, Pile i Kono. Tome u prilog ide i činjenica da su se mnogi građani nakon potresa selili u ta gradska područja, gradeći tamo privremeni smještaj, koji je u mnogim slučajevima postao trajni. Građani su se prilagodili životu u rahlije izgrađenim kontaktnim zonama, koje su se u Velikoj trešnji pokazale kao mnogo sigurnije mjesto, pa su se kasnije nerado vraćali u gradsku jezgru.¹⁶⁶

Na prostoru Astoreje većina prijava odnosi se na srušene ljetnikovce bogatih građana i vlastele. Njihov raspored u prostoru govori mnogo i o važnosti pojedinih mjesta u kojima su građeni. U tome, osim Gruža, prednjače mjesta u Ombli, Šumet i Zaton.

Dok iz izvještaja suvremenika potresa stječemo dojam da je Lopud srušen sa zemljom, a Koločep doživio manja oštećenja, iz prijava krađa saznajemo da je na Koločepu bilo srušenih kuća, kao i da je na Lopudu ostalo onih koje su upotrebljive, dakle, nisu srušene.¹⁶⁷ Na oba otoka podjednak je broj prijava za krađu građevinskog materijala sa srušenih kuća.

Na Šipanu je prijavljeno nekoliko slučajeva krađe crijepa, što se može smatrati redovitom pojavom neovisno o potresu. Suvremeni izvori potvrđuju da na Šipanu gotovo da i nije bilo šteta.

U prijavama ne nalazimo dokaze o srušenim kućama na Lastovu, Mljetu, Pelješcu i gotovo cijelom Dubrovačkom primorju. S obzirom na udaljenost od Kaznenog suda u Dubrovniku, građani nisu bili motivirani, a često ni u mogućnosti prijavljivati krađe, pa se iz tih podataka ne može ništa zaključiti o oštećenjima u tim predjelima. Postoji tek određen broj prijava s prostora u blizini Astoreje, iz Brsečina, Ljubča i Orašca.

U Konavlima se prijavljuju krađe sa građevina u važnijim mjestima - Cavtatu, Obodu, Pridvorju i Lovornom.

¹⁶⁶ U srpnju 1668. Senat utvrđuje da su se vlastela, građani i narod prilagodili stanovanju u predgrađu i ne vode računa o obnovi svojih kuća unutar zidina grada (L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 31).

¹⁶⁷ Frano Bosdari naložio je svojim slugama da mu vrijednosti iz srušene kuće u Gradu odnesu u njegove kuće u Ombli i na Lopudu (*Lam. Int. For.* sv. 66, f. 252v-255v).

Zaključak

Izvanredna stanja uzrokovana ratovima i prirodnim katastrofama destabiliziraju društvo i bivaju prekretnica u njegovu razvoju. Velika trešnja pogodila je Grad i stavila dubrovačko društvo pred veliki izazov u pogledu održanja, ne samo unutarnjeg uređenja, nego i opstanka. Hitna obnova grada bila je preduvjet obnovi Republike. Postavivši obnovu kao prioritet društvenog i gospodarskog razvoja, dubrovačka je vlada nakon potresa donijela niz odluka koje se oslanjaju na zdrav razum i zaobilaze pravna načela i godinama nataložene birokratske naslage. Hitna obnova je bila važnija od pojedinca, važnija od poreza, pa čak i od prava vlasništva kao jednog od temelja pravne države. Uzimanje građevinskog materijala s neobnovljenih građevina bio je jedini način da se u najkraćem roku osigura krov nad glavama stanovnika, spasi preostalu imovinu i spriječi daljnje propadanje dobara koja su bila nezaštićena. Ovi jaki razlozi mijenjali su općedruštveni stav prema moralnosti tog čina.

Budući da se građevinski materijal krao radi njegove ponovne ugradnje, slučajevi krađa građevinskog materijala u spisima Kaznenog suda otkrivaju nam trendove i detalje vezane uz proces obnove, koji se različitom dinamikom ostvarivao u gradskoj jezgri i izvan nje. Prvih nekoliko godina nakon potresa ne prijavljuju se krađe građevinskog materijala unutar gradskih zidina, jer je uzimanje građevinskog materijala s ruševina za obnovu vlastite gradske kuće bilo društveno prihvatljivo. Promjene takvog stava naziru se od 1669. godine, kada započinju prijave za krađe građevinskog materijala u gradu, a njihov vrhunac pratimo 1673. godine. Ti podaci govore o normalizaciji stanja u podmakloj fazi obnove Grada.

Dok je vlast poticala i usmjeravala obnovu kuća unutar zidina nabavom materijala i zakonskim propisima, kuće na ostatku teritorija bile su zanemarene i prepuštene propadanju. U sudskim spisima to je zabilježeno kroz veliki broj tužbi za krađe građevinskog materijala na potresom pogođenim dijelovima teritorija izvan Grada. Najteže su bili pogođeni ljetnikovci. Udaljeni od vlasti i svojih vlasnika, a bogato opremljeni, bili su godinama izvor kvalitetnog građevinskog materijala za popravak okolnih kuća. Tragove njihove raskoši i danas ćemo pronaći ugrađene u neugledne kućerke u njihovu susjedstvu. Devastacija ladanjskih zdanja trajala je godinama i ostavila na njima trajne posljedice. Neka su i po nekoliko puta pokradena, a mnoga nikada nisu obnovljena. Podizanjem optužnica protiv kaznačina u kojima se nalazila kuća vršen je

pritisak na seoske zajednice kako bi se zaštitili ladanjski objekti. Krivci su uglavnom bili njihovi članovi, a ako i nisu, morali su biti primijećeni prilikom bučnog i dugotrajnog posla skidanja građevinskog materijala s razrušene kuće. Seoske zajednice su u više slučajeva morale platiti nanesenu štetu, pa je sustav samokontrole profunkcionirao. Kaznačine su prokazivale krivce za krađe s ljetnikovaca, što pratimo kroz niz optužnica koje su podnosili njihovi predstavnici od 1670. godine nadalje.

Doba obnove započelo je već otkopavanjem unesrećenih, a različitim se intenzitetom nastavilo kroz cijelo proučavano razdoblje i dalje. Najveći broj prijavljenih slučajeva koje možemo vezati uz proces obnove pratimo od 1669. do 1674. godine, kada se intenziviraju građevinski radovi. Osim broja tužbi, tome u prilog idu specifične informacije o majstorima - zidarima, kamenarima, te o gradnji *klačina* koje srećemo u prijavljenim slučajevima krađa. Nakon 1674. godine prijave krađa građevinskog materijala nešto su rjeđe u spisima Kaznenog suda. To ne znači da je smanjen intenzitet radova na obnovi, nego da je bilo manje prilika za krađu. Naime, crijep s ruševina te drveni i metalni dijelovi koji su se koristili za popravke oštećenih kuća već su bili ili pokradeni ili propali. Međutim, znatno raste broj tužbi koje se odnose na neupotrijebljenu građu: krađe građevnog drva iz šuma, kao i tužbe vezane za krađe vapna ili sukoba oko izgradnje novih *klačina*. Na ruševinama su do tada ostali samo kameni elementi vezani u dijelove zida. Kradljivci su ih izbijali dlijetom i odnosili na svoja gradilišta. U kasnijim procesima često se spominju radovi na obnovi, veća gradilišta, strani i domaći meštari, uglavnom u gradu i neposrednoj okolici. Takvi se slučajevi sporadično pojavljuju i mnogo kasnije, izvan proučavanog razdoblja, ali je i dalje rijetkost naći dokaze o obnavljanju ljetnikovaca.

Karta srušenih i pokradenih objekata i popis njihovih vlasnika omogućuje nam približno pozicioniranje pojedinih kuća u prostoru. U gradu se time otvara mogućnost proučavanja smještaja određenih društvenih skupina unutar gradske jezgre koji se temeljito izmijenio poslije potresa, a na širem prostoru Dubrovačke Republike daje nam određeni uvid u materijalnu štetu u okolici, o čemu smo dosad imali vrlo malo podataka. Informacije o vlasnicima ljetnikovaca, pozicijama u prostoru i njihovu stanju poslije potresa koristit će istraživačima dubrovačke ladanjske arhitekture, jednog od najvrednijih fenomena hrvatske graditeljske baštine.

Prilog 1.

Popis vlasnika pokradenih kuća koje se spominju u zapisima
Kaznenog suda od 21. lipnja 1667. do kraja 1676. godine.

Vlasnici pokradenih kuća		
Lokacija	Vlasnici	Stanje
Grad	kapetan Batista Marinov	srušena
	Mato Matov <i>botegar</i>	srušena kuća i tri butige
	Stjepan Bošković	srušena
	Nika, udova Andrije Facillo	srušena
	Antun Mateljić	srušena
	Jakov Natali	srušena
	Petar Markov Marini, nasljednik pok. Pere, udove Frana Aligretti	srušena
	Frano Bosdari	srušena
	Marin Bartolov	srušena
	pok. Marko Boškov iz Kotora	srušena
	Nikola Battitore	srušena
	Kata, kći Ivana Zelen	srušena
	Vlaho Miha Bosdari i braća	srušena
	Marin Primi	srušena
	Vlaho Nikolin zdur	
	braća Antun i Đivo Matteini	srušena
	pok. Ivan Jerov Gozze	
	Miho Petrov Zamagna	srušena
	Ivan Cvijetov Bonanzo	srušena trgovina na Pjaci
	Paula, udova Nikole Gradi	
	Šiško Đivov Gondola	srušena
	Nikola Matov Resti	srušena
	Mato Šimunov Getaldi, kanonik	
	Frano Jakovljević Bobali	srušena
	Ora, udova Orsata Bernardova Giorgi, nasljednica pok. Agustina Tudisi	srušena
	Mara, udova Rafa Jerova Gozze	srušena
	Marin Bošković	
	Frano Pavov Pozza	srušena
	pok. Marko Lovrov Sorgo	srušena
	postolar Decio Leoni	srušena

Lokacija	Vlasnici	Stanje
Grad	don Vicko Brzica	srušena
	Božica Lučina	srušena
	Vladislav i Miho Martoličin Cerva	srušena
	kćeri pok. Frana Radagli	srušena
	Junije Lukin Sorgo	srušena
	Junije Gabrijelov Cerva	srušena
	Marija, žena Marina Bernardovog Caboga, kći Marije, udove Marina Paskova Bona, sestre pok. Đura Ivanova Menze poginulog u potresu	srušena
	Marino Marini nasljednik pok. Paule, udove Antuna Cice, njegova <i>neputa</i>	srušena
	Sekundo Stijepov Nenchi, nasljednik strica Vlaha Marinova Darse	
	Lucijan Matov Pozza	srušena
	Šimun Sorgo	srušena
	Petar, Andrija i Marin Lukin Sorgo	srušena
	Marin Bartulov <i>barbijer</i>	
	svećenik Mato Filele	srušena kuća iznad Prijekog
	Martolica Kristov Zamagna	srušena
	Kata Tomaša kamenara	
	Vlaho i Pavo Gozze u ime odsutnog oca Vladislava	srušena kuća u blizini katedrale
	Marin Bartulov Pistola	
	svećenik Marulin Kalan	srušena
	Ivan Junijev Gradi	srušena
	Luka Junijev Sorgo	srušena
	Made Božova iz Ljupča, sestra i nasljednica Anice Đurove	srušena
	Ivan Đorić	
	Miho Agustinov Bona	srušena kuća u pred katedralom
	Katarina Petrova Košarićeva	srušena
	Margarita Ivanova Kunica	
	Đivo Ghetaldi	srušena kuća u na Pustijerni
	Ivan Piligrinov klesar	srušena kuća u na Pelinama
	Stjepan Mafatur	srušena
	Marija, žena vojnika Ivana Batiste	
	Ivan Benevoli	srušena kuća na Placi
	Nikola Pavov Saraca	srušena kuća u Ulici sv. Stjepana
	Sekundo Jerov Gozze	srušena kuća
	Pero Damjanov	srušena kuća na Pustijerni
	samostan Sv. Šimuna	srušen
	Đuro Nikolin, suprug sestre i nasljednice dijela imanja pok. Iva Petrova Dragojlović i Katarina, kći Augustina Dragojlovića Bošnjaka iz Sarajeva	srušena kuća ispred Franjevačkog samostana
	Jakov Franov Bobali	srušena

Lokacija	Vlasnici	Stanje
Grad	Marija, udova Junija Lovrijenca Sorgo	srušena
	Stjepan Božov Procuro	srušena kuća u ulici Velike crevljare
	Luka Franov Bona i pok. Marin Nikolin Binciola	srušena
	Stefano Pietrov Rizano, trenutno nastanjen u Gradu	
	Marin Serafinov Zamagna	srušena kuća u ulici Sv. Nikole
	Ora, žena Martolice Orsatovog Cerva, udovica Orsata Bernardova Giorgi	
Kono	Miho Andrijaši	srušena
	Stijepo Božov Procuro	
	Paula, udova Vlaha Giganti	
	Marija, žena vojnika Mihajla	srušena
Ilijina glavica	Pera, udova Marina Čakljića, tetka i nasljednica pok. Klare Gašpara Slavazzatti	
Pile	Frano Šimunov Gethaldi	srušena
	Mato i Frano Šimunov Ghetaldi	srušena (možda se radi o istoj kući)
	monsinjur Bernard Nikolin Giorgi, arhidakon	
	Džore Džorin Palmota	
	Frano Vlahutin	
Ploče	Frano Gradi	
	Pavao Lazzari	
	bratovština Lazarina	
	Ivan-Karlo Marinov Sorgo	
Gruž	Luka Franov Bona	
	Nikola Rusković	
	Marino Staij	srušena
	Nikola Franov Bona	srušena
	Frano Bosdari u ime svoje žene, nasljednice Nikole Petrovog	srušena
	Luka Krtica	srušena
	Mato Lupi	srušena
	Luko Junijev Sorgo	srušena
	Luko Mihov Zamagna	srušena
Sv. Mihajlo	Serafin i Nikola Đivov Bona	
	Marin Serafinov Zamagna	
	Vladislav i Miho Martoličin Cerva	srušena
	Marin Marinov Menze	srušena
	Antun Matov Pozza	
	Marin Lukin Sorgo	srušena
Montovjerna	Frano Jakovljevič Bobali	srušena
	don Nikola Tomov	srušena
Sumratin	Andrija Petrov Pauli	srušena
	Miho Pozza	srušena

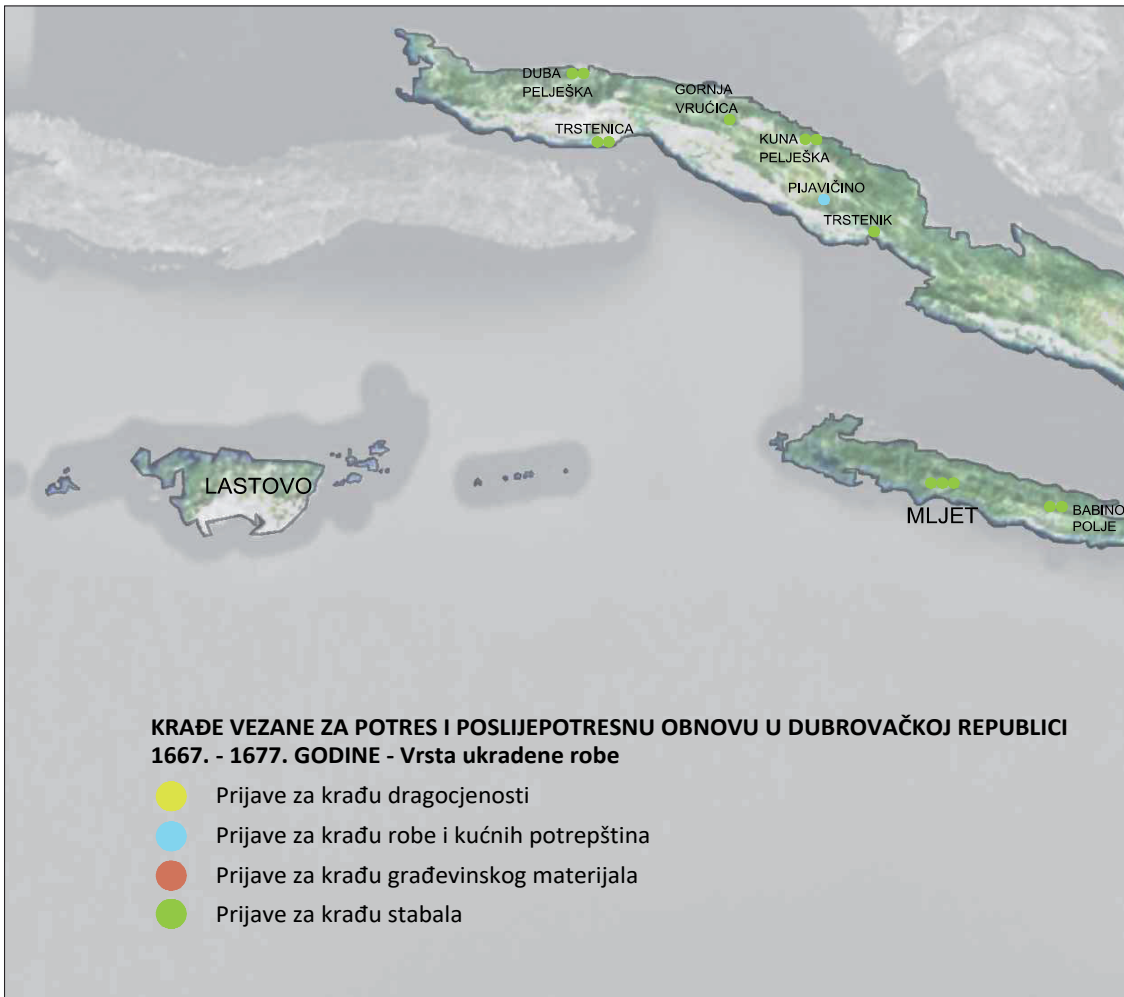
Lokacija	Vlasnici	Stanje
Sv. Đurađ	Veće, udova Benedikta Bona	srušena
	Marino Jerov Bonda	srušena
	Anica, udova Jakova Buonfiliolo	srušena
	Bernard Nikolin Giorgi, arhiđakon	
	Pavao Nikolin Gondola i braća	
	Pavo Popjevalo	srušena
	Andrija Sorgo	
	Marin Lukin Sorgo	
	Marin Cvijetov Stajj	srušena
	Stjepan Vlahov Tudisi i braća	
	Santoli i Lupi u ime svojih supruga, nasljednica pok. Vicka Ventura	
	Savin Serafinov Zamagna	
	bratovština Sv. Đurđa	srušena
	Vlaho Freschi	srušena
Ombla	Marko Tomin Bassegli	
	Marija Božina Vetova	
	Antun Junijev Resti	srušen paviljon, kuća se ne spominje
Mokošica	Andrija Markov Bassegli	
	Stjepan Cerva	
	Paula Giganti	srušena
	Bernard Giorgi, arhiđakon	
Obuljeno	Vlaho Lampričin Sorgo	
	Miho Petrov Zamagna	srušena
Rožat	Miho Cerva i braća	srušena kuća na Rivi - Jolovo
	Luka Krtica	srušena
Knežica	Jakov Vlahušin	srušena
	Matko Vickov	
	Luko i Orsat Nikolin Gozze	srušena
Šumet	Luko Junijev Sorgo	srušena
	Tonko Milošev	srušena
	Frana, udova Petra Špičara	srušena
Čajkovići	bratovština Sv. Petra	srušena
	Frano Bosdari	srušena
	Marin Bernardov Caboga	srušena
	Antun Junijev Resti	srušena
Sustjepan	pok. Marija, udova Junija Lovrova Sorgo	srušena
	Marija, udova Toma Bassegli i sin Marko	srušena
Komolac	Marin Bernardov Caboga	srušena
	Antun Junijev Resti	srušena
	pok. Marija, udova Junija Lovrova Sorgo	srušena
	Marin Bernardov Caboga	srušena
	Antun Junijev Resti	srušena
	Antun Resti	srušena
	Luko Junijev Sorgo	
samostan Sv. Marije od Kaštela	srušena	

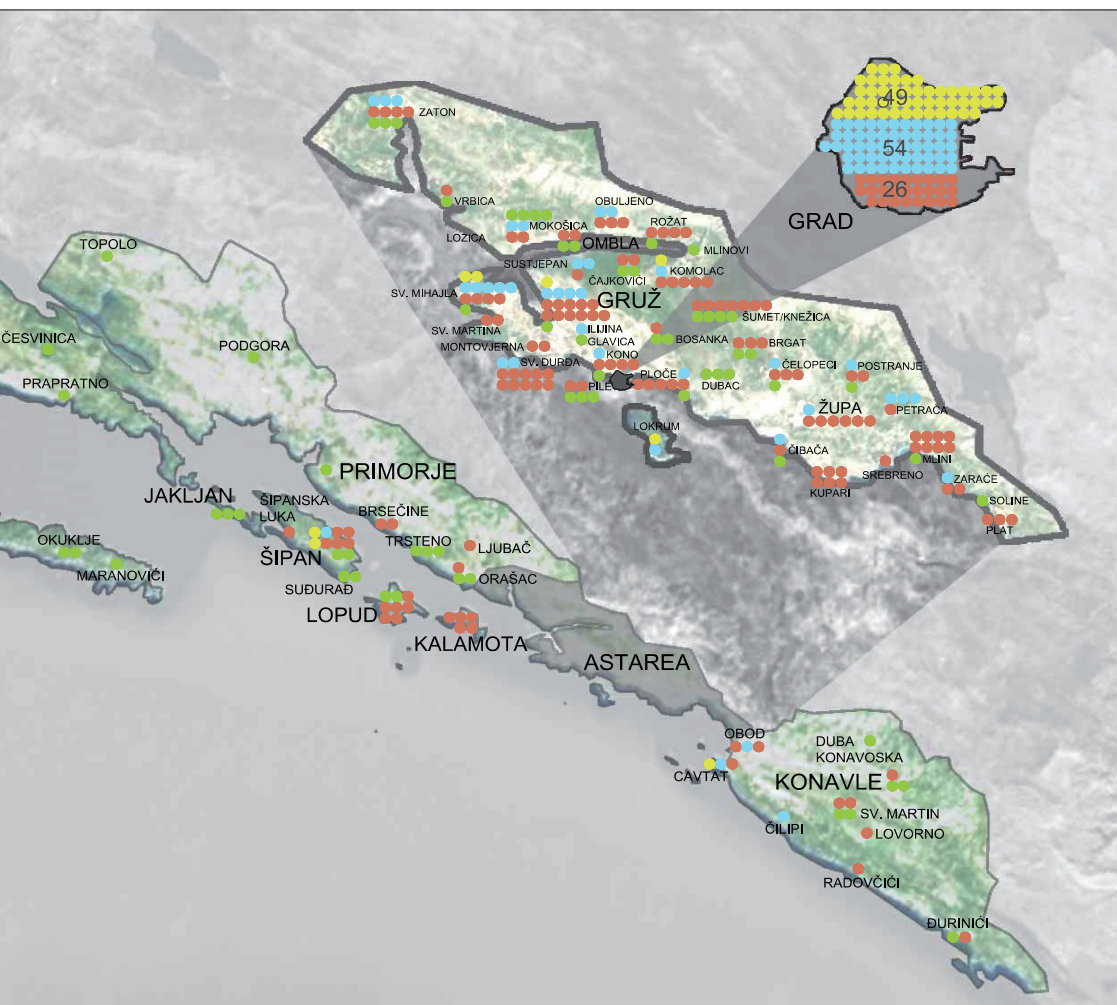
Lokacija	Vlasnici	Stanje
Brgat	Frano i Orsat Savinov Ranjina	
	Jakov Natali	srušena
Bosanka	Pavao Lazzari	srušena kuća na Orsuli
Župa dubrovačka	Junije Gabrielov Cerva	srušena
	Marija Jakovljeva	srušena
	Miho Petrov Zamagna	
Čelopeci	Frano Jakovljević Bobali	srušena
	Paula, udova Nikole Junijeva Gradi	
	Mara Jakobova	
Postranje	Ora, udova Jera Gozze	srušena
Petrača	Frana, udova Jakova Draghi	srušena
	Šimun Gledević i Benedikt Stajj	
	Marin Serafinov Zamagna	srušena
Čibača	don Vicko	
	Gvido Marini	
Kupari	Miho Brugnoli	srušena
	Trojan Đivov Caboga	srušena
	Bernard Antunov Giorgi i braća	srušene 2 kuće
	Jerolim i Klement Đivov Menze	srušena
Srebreno	Marija, udova Frana Dimitri	srušena
Klokurići	Miho i Galiazzo Brugnoli	srušena
Mlini	Stjepan Božov Procuro	srušene 2 kuće
	Petar Vlahov Stella	srušena
	Marin Šumičić	srušena
	Stjepan i Frano Vlahov Tudisi	srušene 2 kuće
	Deša, udova Frana Vlajki	srušena
	Miho Petrov Zamagna	srušena
Zaraće	Stjepan i Frano Vlahov Tudisi	srušena u mjestu Kostur
	Orsat Petrov Zamagna	srušena
Plat	kćeri Stjepana Darse	
	Deša, udova Stjepana Darse	
	Stjepan Vlahov Tudisi	srušena
Štikovica	Marija, udova Vladislava Jerolimova Menze	srušena
Zaton	Damjan Franov Bobali	srušena kuća pokraj crkve Sv. Stjepana
	Jakov Franov Bobali	srušena
	Marija, udova Damjana Serafinova Bona	
	Marija, udova Vladislava Jeronimova Menze	srušena kuća u Kečićima
	svećenik Andrija Resti	srušena
Marin Franov Tudisi	srušena	
Luka Šipanska	Vlaho Jakovljević Trubica	srušena
Šipan - zaselak Biskupija	Savin Serafinov Zamagna	
Lopud	Đuro Balachi	srušena
	Paula, udova Vlaha Giganti	srušena
	Nikola Pavov Saraca	
	Marija Lučina Škobaljeva	srušena
	Stjepan Vickov	srušena

Lokacija	Vlasnici	Stanje
Koločep	Marin Jerov Bonda	srušena
	Martol Facenda	srušena kuća u Donjem Čelu
Podgora	Frana Božina i Anica Antunova	srušena
Ljubač	Marin Nikolin Gozze	srušena
Brsečine	Mihajlo Zuzzori	srušene 2 kuće
Trsteno	Marija, udova Ivana Vitova Gozze	
	Ivan Junijev Resti	
Kobaš	Šiško Đivov Gundulić	
Konavle	Petar Bašica	
Obod	Nikola Matov Resti	srušena
	Rafo Lukin Gozze	srušen stranj
Kuna Konavoska	Marin Jerov Bonda	kućistina – nije srušena
Močići	Luka Vladislavov Gozze	stranj nije srušen kuća se ne spominje
Čilipi	Lucijan Pozza	stranj nije srušen kuća se ne spominje
	Jela, udova Orsata Matova Gondola	<i>tovjerna</i>
Sv. Martin (Pridvorje)	Marin Antunov Sabaci	
Lovorno	Šiško Đivov Gondola	
	Marin Jerov Bonda	
Cavtat	Ivan Petrov Giorgi	srušena

Prilog 2.

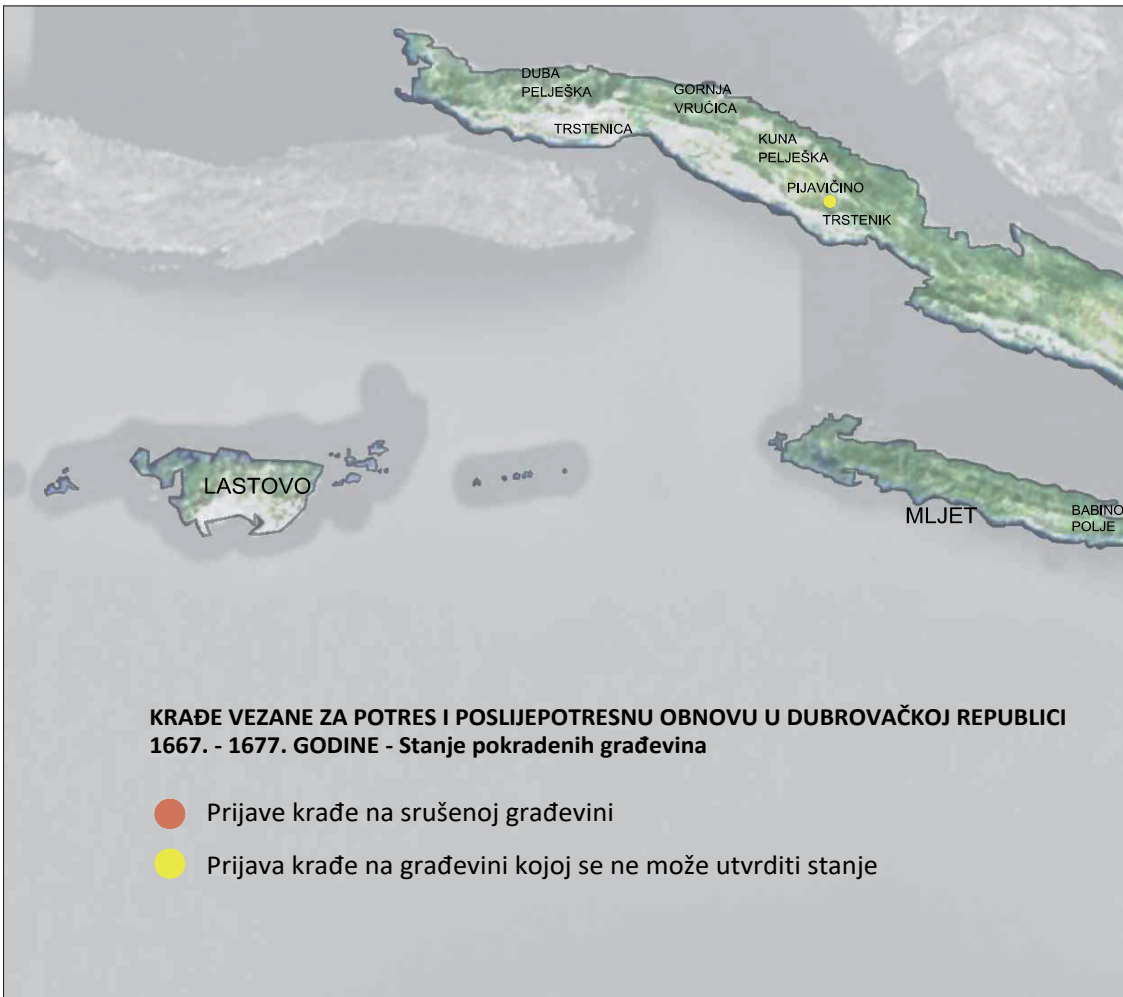
Karta Republike. Krađe vezane za potres i poslijepotresnu obnovu u Dubrovačkoj Republici 1667-1677. godine. Vrsta ukradene robe.

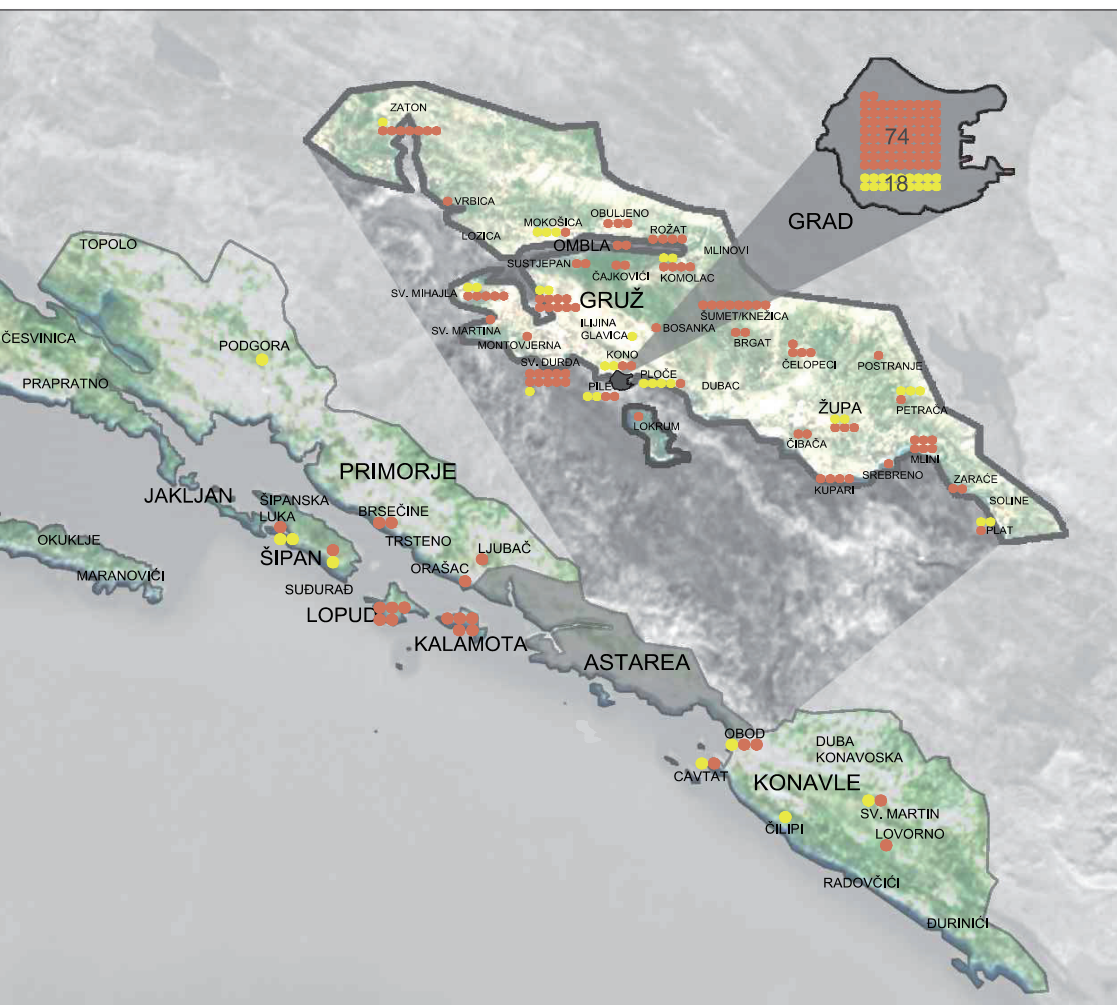

Prilog 3.

Karta Republike. Krađe vezane za potres i poslijepotresnu obnovu u Dubrovačkoj Republici 1667-1677. godine. Stanje pokradenih građevina.

THE TIME OF RESTORATION: LOOTING BEHIND THE RECONSTRUCTION OF DUBROVNIK FOLLOWING THE GREAT EARTHQUAKE OF 1667

PETRICA BALIJA

Summary

Based on the records of the Criminal Court dating from 21 June 1667 to the end of 1676, the research presented here is part of a broader study of the looting and thefts in the aftermath of the earthquake that hit the Dubrovnik area in 1667, which significantly altered the image of the city from manifold aspects: architectural, urban, sociological and anthropological.

This article examines the court proceedings dealing with the construction works undertaken within restoration, involving thefts of salvaged construction material from the quake-ravaged sites or unused building material, illegal tree cutting in order to obtain timber for construction, various proceedings dealing with kilns, as well as with local and foreign builders and their construction sites. The analysis of the data provided by the claims helps pinpoint the scope and distribution of damage on the Republic territory, facilitates the mapping of quality forests, *klačine* (kilns) and villas, along with specific buildings, the extent of their damage, owners and builders who took part in their reconstruction. Assuming that the theft of construction material presupposes its reuse, general trends in the process of the restoration of Dubrovnik and the Republic are being established.

Prompt restoration of the city nucleus was an essential prerequisite for the survival of the Republic while facing one of the greatest challenges in its history. Fully aware of this fact, Ragusan government gave priority to reconstruction over the observance of property law, which had far reaching consequences for

the social understanding of property ownership and its violation. The authorities issued a series of emergency measures aimed mainly at reconstruction of the city, while the rest of the territory was set aside in this respect. Suspended restoration of the country residences led inevitably to their delapidation and recurrent devastations.

The map of devastated and looted buildings, along with a list of their owners allows a rough positioning of certain houses in space. This further enables the study of residential distribution of specific social groups within the city nucleus which changed dramatically after the earthquake, and also provides an insight into the material damages in the outlying areas of the Dubrovnik Republic, of which we have had very scanty data so far. Information on the owners of the villas and the buildings themselves, their position in space, along with their construction status after the earthquake will prove useful to those investigating the architecture of the Dubrovnik country residences, one of the most valuable phenomena of the Croatian building heritage.

